

Attraktiv by

Statens pris for bærekraftig by- og stedsutvikling

Forbilder fra 2015-2021

Oppdragsgiver
Kommunal- og distriktsdepartementet

Bidragsytere
Tekst, bilder og illustrasjoner er innsendt fra de presenterete finalistene

Redaksjon
Perann Sylvia Stokke, NAL
Lise Larstuvold, NAL

Utgiver
Norske arkitekters landsforbund
Josefines gate 34, 0351 Oslo
+47 23 33 25 00
nal@arkitektur.no
arkitektur.no

Utgitt digitalt februar 2022
Publikasjonen er tilgjengelig på arkitektur.no /bylivsenteret.no

Bilder forside og bakside
Forside øverst til venstre: Hammerfest. Foto: Hammerfest kommune. Forside øverst til høyre: Fredrikstad. Foto: Maren Græsdal, Studio Græsdal
Forside nederst til venstre: Arendal. Foto: Mona Hauglid/ Arendal kommune.
Forside nederst til høyre: Straumen. Foto: Eddie Winther

Bakside øverst til venstre: Arendal. Foto: Bylivsenteret
Bakside øverst til høyre: Hamar. Foto: Viktoriakvartalet ved Andrea Vold
Bakside nederst til venstre: Skien. foto: Dag Jenssen
Bakside nederst til høyre: Skien. Foto: Camilla Jensen

Forbilder av levende og attraktive byer og steder over hele landet

Statens pris for bærekraftig byutvikling – Attraktiv by-prisen – ble opprettet i 2015. Prisen skal belønne planlegging og gjennomføring av bærekraftig by- og stedsutvikling med høy kvalitet. Alle tre dimensjoner ved bærekraftsbegrepet skal tillegges vekt: økonomisk, sosialt og miljømessig. Hensikten med prisen er å få frem forbilder som andre byer og tettsteder kan lære av.

Vinneren av prisen velges ut av en uavhengig jury på bakgrunn av nominasjoner. Alle i Norge kan nominere en by, et tettsted eller en bydel de mener har gjort seg fortjent til å bli utpekt som Norges mest attraktive sted. Etter en nærmere vurdering av de nominerte velger juryen tre finalister som juryen besøker. Prisen deles ut i et arrangement hos vinneren.

Det sies at et attraktivt sted er som sann kjærlighet – vanskelig å beskrive, men lett å kjenne igjen. Siden 2015 er 21 finalister og sju vinnere valgt ut. Stedene varierer i størrelse, særtrekk og hvor i landet de ligger. I denne eksempelsamlingen forteller finalistene og vinnerne hvordan de har jobbet for å skape attraktivitet og hvilke grep de har tatt. Eksempelsamlingen viser derfor et mangfold av forbilder i bærekraftig stedsutvikling.

Vi takker alle finalister og vinnere for at de har bidratt med materiale, og vi takker Bylivsenteret i Norske arkitekters landsforbund (NAL) for å ha laget eksempelsamlingen for oss.

Vi håper alle finner noe de kjenner seg igjen i, kan lære av og hente inspirasjon fra.

Vi ønsker alle lykke til i arbeidet med å skape levende, attraktive og bærekraftige byer og steder.

Bjørn Arild Gram
Kommunal- og distriktsminister

Jakten på forbildene

82% av Norges befolkning bor i tettsteder, ifølge Statistisk Sentralbyrå. Det betyr at måten vi utformer byene og stedene våre kan ha en stor påvirkning på landet vårt. Det vil si at dersom vi blir enda bedre til å utvikle attraktive byer, steder og nabolag – så kan vi endre hverdagen til en stor andel av befolkningen: Vi kan håndtere og løse samfunnsutfordringer langt utover det man tradisjonelt har tenkt på som planfag og arkitektur.

Det som slår meg når vi i juryen reiser på besøk til finalistene, er hvor viktig utformingen av omgivelsene er for å skape tilhørighet, identitet og stolthet. For å skape samhold. Det er myke og vanskelig kvanitfiserbare verdier som er viktige målpunkt for attraktivitet. De beste stedene klarer å foredle stedets styrker og potensiale. Dette blir som oftest aller best når en klarer å engasjere bredt, når innbyggere, unge som gamle, næringsliv, lag, foreninger, frivilligheten og kommunen arbeider sammen om 'prosjekt stedsutvikling'. Det handler om å lage gode lokalsamfunn, gode nabolag hvor folk møtes, trives og kan leve gode liv.

En annen lærdom er at på mange måter virker de samme løsningene, prinsippene og metodene uavhengig av stedet eller byens størrelse. Vi har funnet fabelaktige eksempler på små steder som de store byene kan lære av, og grep de gjør i større byer som mindre steder kan finne inspirasjon i.

Å utvikle byene og stedene til å bli mer bærekraftige er ingen lett oppgave – og kommuner rundt i landet står i mange av de samme utfordringene. Ofte kreves nye prioriteringer, andre måter å jobbe sammen på. Det kan kreve nye samarbeidsmodeller, en annen grad av medvirkning og samskaping. Mer enn kanskje noen gang tidligere, er viktigheten av å se helheten og benytte hele viften av virkemidler avgjørende for et godt og bærekraftig resultat.

Vi i juryen leter etter forbilder og innovasjon. Vi leter etter de stedene som har løst floker og utfordringer som mange andre står i og dermed kan trekke lærdom fra. Vi ser at det arbeides bedre og bedre med den minst utviklede delen av bærekraftsbegrepet – den sosiale bærekraften. Vi ser eksempler på at gjenbruk, sambruk, samlokalisering, tiltak som gir mer samfunnseffekt for hver investerte krone og tiltak hvor en gjennom helhetlig tilgang til oppgaven løser flere oppgaver på tvers av sektorer i et enkelt prosjekt. Det er sånn de beste jobber – og det er slik vi best skaper fremtidens attraktive og bærekraftige byer og steder.

Det er mange som tenker nytt – tenker utenfor boksen og finner nye løsninger. Det er en glede å kunne bidra til å finne disse nye spydspissene og oppleve det gode arbeidet som gjøres i det ganske land.

Arkitekturen og stedsutviklingen er viktige verktøy for en bærekraftig samfunnsutvikling. Det handler om å lage gode rammer for livskvalitet. Jeg håper denne eksempelsamlingen er til inspirasjon – og jeg håper vi snart kan komme og se utviklingen i din kommune. Lykke til!

Alexandria Algard
arkitekt MNAL /juryleder Attraktiv by-prisen

Juryen 2015-2018, fra venstre: Michael Fuller-Gee, Ulrika Staugaard, Heidi Ramsvik, Elisabeth Sjo Jespersen, Peter Butenschøn og juryleder Erling Dokk Holm

Juryen 2019-2022, fra venstre: Edel Eikeseth, Navid Navid, Heidi Ramsvik, Sverre Landmark, juryleder Alexandria Algard og Michael Fuller-Gee

Vinnere og finalister

2015

Trondheim ved St. Olavs Hospital

Stavanger Øst

Lillestrøm

2016

Bodø

Asker

Hammerfest

2017

Fredrikstad

Arendal

Egersund

2018

Kristiansand

Askim

Svolvær

2019

Bergen

Moss

Voss

2020

Straumen

Porsgrunn

Hamar

2021

Skien-Porsgrunn

Henningsvær

Saupstad-Kolstad

2015

Vinner
Trondheim ved St. Olavs hospital

Finalister
Stavanger øst
Lillestrøm

Trondheim ved St. Olavs hospital

Trondheim kommune, ved St. Olavs hospital, vant Attraktiv by-prisen i 2015. I begrunnelsen trakk juryen blant annet frem at lokaliseringen har resultert i et sykehus integrert i den gamle byveven og bidratt til at Trondheim kommune er blant landets beste for sykkel- og kollektivbruk.

St.Olavs hospital. Foto: Geir Otto Johansen

Juryen understreket også at prosjektet på en svært god måte har løst kombinasjonen av sykehus, universitet og by i ett og samme grep. Sykehusområdet er godt integrert i bystrukturen og har blitt en attraktiv bydel i Trondheim.

Lokaliseringshistorikk
På slutten av 1980-tallet var det behov for å utvide og modernisere regionsykehuset i Trondheim. Sykehuset hadde ligget sentrumsnært i bydelen Øya siden 1902, men det var ikke selvsagt at sykehuset fremdeles skulle ligge sentralt i byen. Ubebygd areal på Dragvoll, i randsonen for bebyggelsesstrukturen i Trondheim, var med i lokaliseringsvurderingen på 1980- og 1990-tallet. Dragvollalternativet ble også vurdert på nytt i 2001 i forbindelse med overføring av eieransvar fra fylkeskommunen til staten, da regjeringen ønsket en alternativvurdering før prosjektet ble igangsatt. Valget om å videreføre sykehuset på Øya handlet ikke bare om bærekraftig lokalisering med tanke på transportbehov og utnytting av eksisterende infrastruktur, men også muligheten for gjenbruk av bygningsmassen.

Tre vesentlige grep har bidratt til at St. Olavs hospital har blitt vellykket:

- Rett virksomhet på rett sted
- Det klassiske byplangrepet, med bygging av by og ikke bare institusjon
- Fleksibiliteten i den overordnede planen

Over: Olav Kyrres gate. Foto: Geir Otto Johansen. Under: Pausearealer i det grønne. Foto: Geir otto Johansen

Rett virksomhet på rett sted
På St. Olavs arbeider og studerer det om lag 10 000 mennesker og sykehuset betjener mange pasienter daglig. Å plassere sykehuset sentralt i byen er et bærekraftig byplangrep, der muligheten for å utnytte eksisterende infrastruktur og et godt kollektivtilbud er stor, samtidig som flest mulig kan gå og sykle til sykehuset. Undersøkelser viser at 80 % av de ansatte og studentene benytter kollektivtransport, sykler eller går.

Klassisk byplangrep, bygging av by og ikke bare en institusjon
Bebyggelsen er organisert i en kvartalsstruktur, som bidrar til at området fremstår mer som en bydel enn et institusjonsområde. Kvartalsstrukturen er dessuten et av de viktigste kjennetegnene på Trondheim by, fra Cicignons byplan fra 1681 til Sverre Pedersens reguleringsplan fra 1914 av nettopp Øya.

En bevisst strategi for aktivisering av førsteetasjene har ført til at sykehusområdet er brutt ned i mer fattbare deler, og minsker skillet mellom det tradisjonelt lukkede sykehusmiljøet og byen for øvrig. Publikumsrettede funksjoner som kafeer, kiosker og resepsjoner på gateplan gjør sykehusområdet til en ny urban bydel i Trondheim. Førsteetasjene gir også innsyn i de vakre og varierte gårdsrommene, og bidrar til at folk ønsker å ferdes i området. Kvartalsstrukturen gir også flotte dagslys- og utsiktsforhold. Det har vært lagt stor vekt på å skape et menneskevennlig prosjekt med helsefremmende omgivelser som gir rom for individuelle opplevelser for folk i en utsatt situasjon. Det er lagt mye omtanke i de grønne strukturene på

Kunnskapsplassen i krysset mellom Olav Kyrres gate og Harald Hardrådes gates. Foto: Geir Otto Johansen

Fontene på Kunnskapsplassen. Foto: Geir Otto Johansen

Sykehusparken ved St.Olavs hospital. Foto: Geir Otto Johansen

alle nivå, og flere av parkanleggene ble etablert før oppføringen av bygningene. Forskning viser at grønne omgivelser stimulerer fysisk og mental helse og er en vesentlig ressurs i et sykehusmiljø der tilværelsen ofte settes på harde prøver. Området har mange og varierte byrom, fra mindre parker i gårdsrom og på tak, til den større Sykehusparken som er en rolig og tilbaketrukket perle. Finalebanen park har blitt en moderne og svært populær bydelspark for store og små.

Viktige historiske bygg, som Administrasjonsbygget fra 1902, har blitt tatt vare på og danner en vakker ramme for Sykehusparken. Området er også tilført en rekke nye flotte kunstverk i det offentlige rom.

Kunsten er tidlig integrert i planleggingen, og har fått en sentral plass både ute og inne på sykehusområdet.

For å skape attraktive bymiljøer å ferdes i er de ulike gatene og uterommene opparbeidet med forskjellig karakter. Fra Olav Kyrres gate, den storslagne og mer formelle hovedgata i sykehusområdet, til Harald Hardrådes gate, en friere gate med retningsendring, og krysset mellom de to.

Fleksibiliteten i den overordnede planen
Den første reguleringsplanen, for hele sykehusområdet, ble vedtatt i 1997. Den var forholdsvis grovmasket, og har underveis blitt utfylt av mer detaljerte

Øya helsehus. Foto: Geir Otto Johansen

bebyggelsesplaner og detaljreguleringsplaner. Det aktive samarbeidet mellom Trondheim kommune og St. Olav hospital, ved Helse Midt-Norge, har ført til at helhetsgrepet har blitt beholdt gjennom den nesten 20 år lange gjennomføringsperioden. En tydelig arkitektur-, kunst- og designstrategi har ligget til grunn for prosjektet fra start til slutt, og det er lett å kjenne igjen ideene og hovedgrepene fra konkurransen i 1995 i det ferdige sykehuset.

Kvartalsstrukturen har også gitt fleksibilitet i utbyggingen. Det er tilrettelagt for 20 % reservekapasitet på den enkelte tomt, og det er avsatt hele reservetomter som i dag er i bruk til parker og parkeringsplasser i randsonene av sykehusområdet.

Det har vært planlagt med enkle, generelle og fleksible bygningskropper, med etappevis utbygging. At et så stort prosjekt har kunnet la seg realisere samtidig som det gamle sykehuset var i full drift, vitner om god planlegging og gjennomføringsevne i alle ledd.

Stavanger øst

Stavanger øst er et tidligere industriområde på 600 dekar ved havnefronten nær Stavanger sentrum. Området var en av finalistene ved utdeling av den første Attraktiv by-prisen i 2015.

Flyfoto Stavanger øst 2019. Foto: Blom

Juryen la vekt på at bydelen ikke bare har blitt en ny boligbydel, men er en reell byutvidelse skapt gjennom samarbeid mellom ulike aktører. De skrev: *I utviklingen av Stavanger øst har samarbeidet mellom Urban Sjøfront as og Stavanger kommunen vært helt avgjørende.*

Stavanger øst nominert til prisen av tre ulike aktører: Stavanger kommune, Urban Sjøfront as og en privatperson.

Visjonen

Fra juryens begrunnelse: *Våren 1998 bevilget Stavanger bystyre kr. 100.000,- til et felles sekretariat, forutsatt at de private la inn tilsvarende beløp. Bevilgningen gav grunnlag for arbeidet med utarbeiding av "Urban Sjøfront Storhaug – Visjon for sentrumsnær byomforming" i 1999. Arbeidet ble viktig både som prosess og dokument for å samles om en felles byutvikling av området. Visjonen er fortsatt et ledende dokument i byutviklingen.*

Visjonen ble utarbeidet på oppdrag fra Næringsforeningen Stavanger øst og Stavanger kommune i fellesskap, og den har lagt mye av føringene for den videre utviklingen i området. Visjonen ble utformet som en plakat, og viste både et bilde av hvordan bydelen kunne bli og føringer for hvordan dette kunne realiseres. Den har gitt mange føringer for både kommunen og private aktørers innsats i området. Visjonen har ligget fast i over 20 år, selv om ikke alle enkeltelementene har blitt slik man så for seg.

Selve plakaten tas ikke fram like ofte i dag, men både prinsipielle og konkrete føringer fra visjonen kan fremdeles ses i det som skjer i området i dag. Flere elementer som ble introdusert i visjonen er nå realisert eller i ferd med å realiseres. Eksempler på dette er

Stavanger øst. Ill: Stavanger kommune

Tidligere industriområde (1970). Foto: Stavanger byarkiv

Utsnitt av visjonen. Ill.: Utarbeidet av Helen & Hard AS og Asplan Viak Stavanger i samarbeid, på oppdrag fra Næringsforeningen Stavanger Øst og Stavanger kommune.

promenaden langs sjøkanten, nye overordnede friområder og en kulturakse for produksjon og formidling av kunst og kultur. I kulturaksen valgte kommunen å kjøpe gamle Tou bryggeri, der kulturscenen Tou Scene allerede hadde holdt til i mange år, og dette la rammer for fortsatt kunst- og kulturproduksjon i området som har bidratt til bydelens identitet.

Urban Sjøfront
Fra juryens begrunnelse: ...*samarbeidet mellom grunneierne siden 2002 har vært formalisert gjennom det private nonprofit selskapet Urban Sjøfront as, med involvering fra, og bred dialog med Stavanger kommune, og en rekke andre aktører. Gjennom dette nettverket har man lykkes med å etablere en felles forståelse på tvers av aktører om bydelens potensial. Etableringen av Urban Sjøfront har dessuten vært et avgjørende grep for å gjennomføre visjonen ved at organisasjonen både har skapt de nødvendige rammer for byutviklingen samt stimulert til innhold og kvalitet i denne.*

Etableringen av Urban Sjøfront as har vært vesentlig for utviklingen av bydelen. Det er et ideelt foretak eid av grunneiere i området, finansiert av aksjeeierne og kommunen. Urban Sjøfront as har arbeidet på en rekke ulike felt med mange ulike private og offentlige aktører. De har tatt initiativ til og gjennomført forskjellige tiltak og arrangementer som bidrar til å skape en egen identitet og trekker folk til området, som f.eks. Den spiselige bydelen, idéverksted og dugnader. De har støttet og bygget opp om lokale initiativ og ildsjeler, og også aktivert brakke tomter som venter på en utbygging. Dette har bidratt sterkt til at Stavanger øst har gått fra å være et område de færreste siddiser kunne tenke seg å oppsøke, langt mindre bosette seg i, til å bli et av de mest vitale og attraktive områdene i byen.

Øverst: Gammelt og nytt. Foto: Stavanger kommune
Under til venstre: Sjøpromenaden. Foto: Stavanger kommune
Under til høyre: Park og lekeplass. Foto: Stavanger kommune

Urban Sjøfront as fremmet også to store overordnede reguleringsplaner for området, utarbeidet i nært samarbeid med kommunen. Disse planene følger opp visjonen med nye friområder og sjøpromenade, og regulerer de fleste byggeområdene til bolig/kontor, men åpner også for blant annet servering. Mange private detaljplaner er siden utarbeidet med bakgrunn i disse to overordnede planene.

Gjennomføringsmodellen
Juryen påpeker at Stavanger øst er *et område med en svært kompleks grunneierstruktur*. Transformasjon av et tidligere industriområde som Stavanger øst krever flere større infrastrukturtiltak. Slike områder har ofte en dominerende grunneier som kan stå for gjennomføringen av slike tiltak. I Stavanger øst er det imidlertid mange små og mellomstore grunneiere med ulike ønsker og forventninger for innhold og framdrift.

Dette er løst ved at de overordnede reguleringsplanene har rekkefølgekrav der de fleste felteksterne infrastrukturtiltak som offentlige parker, gater og plasser er oppført i en matrise sammen med alle tomter med et utbyggingspotensial. Kommunen har påtatt seg rollen som bank og inngår utbyggingsavtaler med utbyggere og overtar ansvaret for gjennomføringen av disse tiltakene. Det er frivillig å inngå slike utbyggingsavtaler, men så langt har alle utbyggere valgt å

Over til venstre: Hermetikken. Bilde malt av Hilde Marstrander. Foto: Stavanger kommune
Over til høyre: Tou scene. Foto: Bylivsenteret
Under til venstre: Den spiselige byfest. Foto: Stavanger kommune
Under til høyre: Grønn fasade. Foto: Bylivsenteret

inngå avtale med kommunen framfor å selv garantere for eller gjennomføre alle tiltakene. Summen de ulike utbyggerne betaler regnes ut fra tomtestørrelsen. Dette gir en forutsigbarhet som utbyggere setter stor pris på. Når de ulike tiltakene faktisk skal gjennomføres vurderes fortløpende. Gjennomføringsmodellen har gjort det mulig å realisere en stor utbygging som samlet sett krever store infrastrukturtiltak, selv om grunneierne ikke har tomter som er store nok til å bære de største tiltakene alene.

Dette er noen av elementene som har bidratt til at juryen beskrev Stavanger øst som *en sammensatt bydel med boliger, arbeidsplasser, offentlige tilbud, kulturarenaer og attraktive uteområder hvor vern av industrielle kulturminner og arkitektonisk eksperimentering har bidratt til å skape egenart og en attraktiv atmosfære som ulike aktører søker seg til, for både å bo og arbeide.*

Lillestrøm

Lillestrøm er en by som er plassert ved et av landets mest sentrale kommunikasjonsknutepunkt. Byen tar nå i stigende grad ansvar for å utnytte denne beliggenheten til glede for hele Osloregionen. Skedsmo kommune startet en omfattende urbaniseringsprosess i Lillestrøm med fortetting som et hovedgrep, og fortettingen er allerede synlig.

Luftfoto over Lillestrøm. Foto: Fredrik Raddum, Lillestrøm kommune

Skedsmo kommune er nå en del av nye Lillestrøm kommune med snart 90 000 innbyggere. Lillestrøm by er sentrum i den nye kommunen og regionby på Romerike.

Juryens begrunnelse
Skedsmo kommune med om lag 50 000 innbyggere har en strategi for vekst som konsentrerer den til de stedene i kommunen som har skinnegående transport, og der stiller Lillestrøm godt. I dag har byen nær 14 000 innbyggere, men beliggenheten gjør at den kan og bør vokse, og de ubrukte arealene både sentralt i byen, og mellom Kjeller og Lillestrøm er betydelige. Utviklingen av nye bykvartaler, med moderne arkitektur smidd over klassiske urbane former, er grep som kan gi Lillestrøm en mer sentral rolle både som regionalt senter på Romerike og som en attraktiv by også i en større sammenheng.

Kommunen har tatt grep
Lillestrøm har gjennom kommunens strategi demonstrert at det er mulig å foreta en intelligent byutvikling og byutvidelse, uten å ødelegge de gode kvalitetene som ligger i den eksisterende bygningsmassen. Kommunen har også utviklet byen til et kultursentrum, gjennom langsiktig investering i bygningsmasse, kulturtilbud og kunstprosjekter.

Kunst og kunnskap i byutviklingen
I Lillestrøm eksisterer det et iøynefallende samspill mellom byen og kunsten, og dette er en type samspill som gir byen karakter og identitet. Kommunens fokus på å integrere kunnskapsmiljøene fra Kunnskapsparken på Kjeller med utdanningssektoren på kommunalt nivå, er også egnet til å imponere. Kjeller skole er eksempelvis en såkalt satsingsskole for matematikk, naturfag og teknologiske fag.

Organisasjonen
Kunnskapsbyen Lillestrøm er en annen viktig ressurs som bidrar til å gjøre Lillestrøm til en attraktiv by. Kunnskapsbyen Lillestrøm organiserer mer enn 120

BlimE-dansen i Lilestrøm 2018. Foto: Anne Merete Rodem

Lyden av Lillestrøm. Foto: Lillestrøm kommune

Lillestrøm sykkelhotell. Foto: Lillestrøm kommune

medlemsbedrifter som alle er kunnskapstunge aktører innen forskning, utdanning og privat næringsliv. De samarbeider om næringsutvikling og en kunnskapsdrevet byutvikling. Kunnskapsbyen Lillestrøm er et eksempel på en type organisering som bidrar til at en by eller et sted kan få en distinkt profil og en klar retning på sitt arbeid med byutvikling. Dette er også svært synlig i dagliglivets mange små og store detaljer.

Miljø som bystrategi
Lillestrøm er et eksempel på at kunnskap kan gi retning for byutviklingen, med Norges kanskje mest avanserte og ambisiøse gjenvinningsanlegg. Her er både økonomiske og miljømessige aspekter satt i høysetet, noe som de aller fleste andre byer kan lære noe av. Satsningen på fornybar energi utmerker seg og har en klar forbildefunksjon. Lillestrøms engasjement for å være en bærekraftig by gir seg også utslag i at den i norsk sammenheng utmerker seg med et sykkelveinett som har betydelig kapasitet og sterkt positiv effekt på folkehelsen og trafikkavviklingen.

Byvekst i en region under press
De grepene som er tatt de siste årene i Lillestrøm gjør at byen kan ta et større ansvar for befolkningsveksten rundt Oslofjorden og i landet generelt. Dette er et substansielt bidrag til en mer bærekraftig og intelligent byutvikling i Oslo-regionen og har en klar forbildefunksjon. Lillestrøm illustrerer at det er mulig å utvikle det som er en ganske liten by til å bli et regionalt viktig sted, og en type by som kan absorbere kommende befolkningsvekst gjennom det å bli mer urbanisert.

2016

Vinner
Bodø

Finalister
Asker
Hammerfest

Bodø

Juryen trakk fram to ting da Bodø ble vinner av Attraktiv by-prisen i 2016. Det ene var evne og vilje til å satse på sentrumsutvikling som et virkemiddel for å øke byens attraktivitet, langsiktige konkurranseevne og innbyggernes livskvalitet. Det andre momentet var prosjektet Ny by – ny flyplass.

Bodø havn med kulturkvartalet Stormen. Foto: Bodø kommune

Sentrumsutvikling
Fra juryens begrunnelse: *Det bygges boliger i sentrum og dette er et av de viktigste grepene byer og tettsteder kan gjøre. Betydningen av at flere bor i den sentrale bykjernen kan knapt overvurderes, smitteeffektene på annen by- og næringsutvikling er fundamental.*

Realiseringen av kulturkvartaltet Stormen med bibliotek, teater, konserthus og litteraturhus har endret sentrums rolle i Bodø. Det har bidratt til at byens kjerne har blitt mer interessant og dynamisk, det har hatt positive utslag på antall besøkende, kulturlivet og kulturbruken, og det har medført at sentrumshandelen har styrket seg markant.

Hva skjedde med og i byen Bodø i forkant av kåringen av Norges mest attraktive by? Bodø er en ung by. Bodø fikk status som kjøpstad i 1816 og feiret 200-års jubileum som Bodø by i mai 2016. På midten av 2000-tallet var sentrum i Bodø lite atraktivt. Kommunen tok en modig beslutning, og bestemte seg i en nedgangstid for å satse på kultur. Bodø bystyre besluttet å bygge et kulturkvartal som skulle inneholde bibliotek og konserthus. Målet med satsingen var å vitalisere byens sentrum og gjøre det mer attraktivt. Reguleringsplanen for Nerbyen ble vedtatt i 2008 og inneholdt flere nye satsinger for Bodø sentrum. Satsingene var lokalisering av kulturkvartalet på de to siste ubebygde kvartalene etter bombingen i 1940, som også var eid av kommunen. Planene inneholdt også det første omformingsområdet for bolig og næring i sentrum. Videre inneholdt planen rammer for fire høyhus i sentrumskjernen. Argumentet for å bygge i høyden var å sikre bygging av hoteller og annen næring uten å bruke opp for store arealer. Til slutt inneholdt reguleringsplanen havnepromenaden fra moloen til hurtigrutekaia.

Kulturkvartalet var omstridt og mye diskutert. Var det riktig å bygge konserthus i stedet for sykehjemsplasser? Ville konserthuset fylles opp med arrangementer og besøkende i lille Bodø? Er det riktig å bruke så mye penger på bibliotek? Er pengebruken riktig og viktig nok?

Bodø feirer 200 år 20. mai 2016. Ordfører Ida Pinnerød foran alle barnehageungene i Bodø samlet på Sandkaia, det nye byrommet foran Stormen Bibliotek. Foto: Bodø kommune

Bystyret i Bodø besluttet til tross for uenighet om satsingen, å bygge kulturkvartalet, og det ble gjennomført en arkitektkonkurranse. Kortversjonen av denne historien er at DRDH fra London vant konkurransen, lokal entreprenør fra Bodø bygde og åpningen fant sted i november 2014. Kulturkvartalet fikk navnet Stormen.

Prosjektet inneholdt bibliotek, konserthus, gågate i Storgata og oppgradering av byrommet Sandkaia mot havna. Videre ble parkering løst med et nytt parkeringshus i nærheten. Stormen har blant annet mottatt Statens byggeskikkpris og Betongelementprisen, og er omtalt i nasjonale og internasjonale fagblader og media. Besøkstallene er over all forventning og bygget har blitt storstua for Bodø og møteplassen for alle.

Neste skritt for byutviklingen i Bodø var å fylle sentrum med mennesker. I kommuneplanen som ble vedtatt i juni 2014, ble det åpnet for å bygge boliger i sentrumskjernen. Det hadde i mange år ikke vært tillatt med nye boliger, da arealene i sentrum skulle forbeholdes næringsvirksomhet. I kommuneplanens arealdel 2014 ble det lagt et grunnlag for å kunne bygge boliger i sentrumskjernen ved blant annet å lage spesielle bestemmelser for uteoppholdsarealer for bolig. Det ble også vedtatt bestemmelser som krevde publikumsrettet virksomhet i alle førsteetasjer i sentrumskjernen.

Dette vedtaket i kommuneplanens arealdel viste seg å være veldig viktig og riktig for byutviklingen i Bodø ble starten på en storstilt omforming av byens sentrum. Næringslivet, gårdeiere og lokale entreprenører grep muligheten og startet arbeidet med utvikling av kvartaler og eiendommer i sentrumskjernen. De første årene etter 2014 ble preget av arbeid med mange reguleringsplaner for disse prosjektene. 2017 var et toppår for private reguleringsplaner. Ved utgangen av 2020 var flere av sentrumsprosjektene ferdig bygd, og både boliger og næringsarealer er tatt i bruk. Kommunen har ferdigstilt oppgradering og nybygging av tre større parker i sentrum, samt et nytt parkeringshus. Kommunens nye rådhus ble tatt i bruk høsten 2019 og inneholder 400 arbeidsplasser midt i sentrum. Rådhuset består av det verneverdige Norges Bank-bygget fra 1959 og et nytt bygg formet etter en arkitektkonkurranse. Bodø sentrum er i ferd med å fremstå som nytt, moderne og attraktivt, samtidig som mye av historien til byen er beholdt.

Ny by ny flyplass

Fra juryens vurdering: Stortinget vedtok i 2012 å gjøre Ørlandet til hovedbase for norske kampfly, ergo vil Bodø miste denne funksjonen fra 2022. Dette vedtaket som i utgangspunktet representerer et tap av arbeidsplasser, virksomheter og inntekter, ble raskt snudd til en mulighet for byen til å utvikle seg videre. Gjennom konseptet "ny by – ny flyplass" ble det lansert en prosjekt for å utvide byen gjennom å ta i bruk de arealene som nå kom i spill, og denne utvidelsen ble også gitt et høyt ambisjonsnivå. Med fokus på økologisk bærekraft og høyteknologisk næringsutvikling har kommunen klart å løfte opp dette prosjektet til å få ikke bare nasjonal, men også internasjonal interesse. Med Ny by – ny flyplass har Bodø fått et byutviklingsprosjekt som kan kanalisere veksten i riktig retning og som gjør at byutvikling og næringsutvikling kan gå hånd i hånd.

Ny by og ny flyplass. Illustrasjon: Asplan Viak/DRMA

Ny by – ny flyplass-prosjektet består av to deler. Det ene er bygging av ny lufthavn sørvest for dagens flyplass. Det andre prosjektet er å utnytte frigjort areal der dagens flyplass og forsvarets arealer til byutvikling. Arealet som blir frigjort til byutvikling er ca. 3000 dekar. Arbeidet med dette prosjektet har pågått siden 2012 og nærmer seg nå realisering. Ny flyplass kom inn i nasjonal transportplan i 2017. Kommunen og Avinor har sammen utarbeidet reguleringsplan for nye Bodø lufthavn. Det planlegges ut fra byggestart for ny lufthavn i 2022.

Videre er det gjennomført en internasjonal konkurranse for utforming av ny bydel. Parallelloppdraget har gitt tre svært gode forslag til hvordan den nye bydelen skal planlegges og utformes og gir et godt grunnlag for utarbeiding av kommunedelplan for ny bydel. Samtidig er det gjennomført medvirkningsprosjekter i bl.a. sosiale medier der særlig ungdom og unge voksne har sagt sin mening og kommet med innspill om hvordan de ønsker at den nye bydelen skal bli. Planen skal være ferdig i 2022. De første byggetrinn vil kunne gjennomføres etter at ny flyplass er tatt i bruk, sannsynligvis i 2026.

Kommunedelplanen skal legge til rette for en bærekraftig og kompakt byutvikling, et godt samfunn med gode bomiljøer, et godt tilbud av tjenester, fritids- og kulturtilbud. Planen skal sikre:

- At størstedelen av Bodøs prognoser for vekst kan etableres på området gjennom et langt tidsperspektiv.
- Bærekraftig utvikling av området med attraktive bomiljø og næringsområder.
- Tilrettelegging for god sosial infrastruktur med et mangfold av møteplasser, variasjon i fritids- og tjenestetilbud, idrettsanlegg og et godt oppvekstmiljø for barn og unge.
- En bydel med effektivt transportnett på de gående og syklendes premisser.
- Byområder med nullutslipp av klimagasser og effektiv energibruk hvor bærekraftige og fornybare energiløsninger ligger til grunn.
- Helhetlig grønnstruktur som ivaretar friluftsliv, biologisk mangfold, naturlandskaps- og kulturlandskapsverdier.

Bygging av ny bydel er sentral i kommunens målsetting om kompakt byutvikling med et sterkt fokus på miljø og klima. I stedet for å bygge byen utover i ubebygde områder, kan en nå bygge byen innover. Det planlegges i et svært langsiktig perspektiv, og det legges til rette for at det kan bygges 15 000 boliger og 20 000 arbeidsplasser innen 2065.

Rådhuset i Bodø. Foto: Bodø kommune

Bodø-stolt
Fra juryens vurdering: *Bodøs sterke befolkningsvekst de senere år er akkompagnert av en sterk satsing på sentrum, det har skapt økt stolthet hos byens innbyggere. Denne stoltheten er en stor ressurs og den gjør sitt til at stadig flere vil bo og arbeide i Bodø. Avslutningsvis vil vi poengtere at det ligger en sterk forbildefunksjon i hvordan både sentrumsutviklingen og "Ny by – ny flyplass"-prosjektet er drevet med kommunen som en sterk pådriver og med en helt spesifikk satsning på utvikling, noe som også sees i den kommunale organiseringen. Vi ønsker også å understreke at den gode utviklingen Bodø opplever ikke er selvsagt, en videre sterk og bærekraftig vekst fordrer at man klarer å føre en distinkt bypolitikk.*

Erfaringer
Stor oppslutning om den langsiktige arealpolitikken, og enighet om de lange linjer og de store avgjørelsene har gitt forutsigbarhet for utbyggere, næringsliv, administrasjon og byens borgere. Næringslivet har grepet mulighetene og handlingsrommet som kommuneplanen fra 2014 gav rammer for.

Byen Bodø har siden 2016 gått fra mange planer til gjennomføring av sentrumsprosjektene. Byen har gått fra å være grå og kjedelig til å skinne sammen med positive og svært stolte innbyggere. Byens borgere har tatt i bruk sentrum og de nye byrommene og parkene. Handel og uteliv har hatt vekst og har bidratt til at sentrum fylles med mennesker og aktivitet.

En pris for god planlegging har satt fokuset på at langsiktig byplanlegging og gode overordnede planer og rammer for sentrum gir resultater. Satsingen på kultur har vært positiv for byutviklingen, men også for næringslivet og befolkningen. Satsingen på kultur er tatt videre, og Bodø by skal være Europeisk kulturhovedstad i 2024.

Ordfører Ida Pinnerød sa dette i et intervju i mai 2016 etter at Bodø ble tildelt prisen for Attraktiv by:
- For noen år siden hadde dette vært utenkelig. Hadde du regnet med at Bodø ville stikke av med seieren? – Når vi ble en av tre finalister, er det klart at vi håpa på det. Men jeg var slett ikke sikker, og det er ikke mange årene siden dette hadde vært utenkelig, minner hun om. Pinnerød registrerer at juryen har vektlagt kommunens jobb som planlegger og utvikler. – Jeg vil gi stor ros til våre folk i kommunen som jobber med dette hver eneste dag. Å drive byplanlegging og byutvikling er ingen enkel oppgave og dette er en stor anerkjennelse av deres arbeid. I tillegg må jeg få rose alle de som jobber for at Bodø skal være en god by å bo og leve i for alle, som ansatte i barnehager, skoler og på sykehjem.

Asker

Da Asker var finalist i 2016 trakk juryen fram at Asker har en sterk forbildefunksjon gjennom måten kommunen ivaretar sin rolle som bo- og arbeidssted i Osloregionen. Kommunen har møtt storbyveksten med konsentrert utbygging knyttet til kollektivknutepunkt, og tilrettelagt for sykkel og gange i sentrum.

Asker sentrum 2007. Foto: Asker kommune

Da juryen i 2016 trakk fram Asker som en av finalistene til prisen uttalte de: *Kommunens arbeid med Asker sentrum er forbilledlig. Det illustrerer hvordan man kan håndtere sterk befolkningsvekst, og samtidig utvikle sentrum til et mer attraktivt sted med gode offentlige rom, lokale tjenestetilbud og et mangfoldig kulturliv. Asker utmerker seg med godt samarbeid mellom privat, offentlig og frivillig sektor. Koblingen mellom folkehelsearbeid, integrering og kulturelle aktiviteter bidrar til høy livskvalitet og sosial bærekraft.*

Asker har gjennom flere år utmerket seg ved å ha et svært attraktivt handelssentrum. Dette var bakgrunnen for at Asker vant bymiljøprisen i 2007. Et godt handelssentrum kommer imidlertid ikke av seg selv. Asker har en eiendomsaktør som tenker langsiktig og kjøper opp eiendom i sentrum for å sikre at kvartaler og områder utvikles helhetlig og i tråd med mål om å skape et sterkt bysentrum». Man satser på arkitektonisk kvalitet og organiserer både gårdeiere og leietakere i et Asker sentrum AS som iscenesetter arrangementer, aktiviteter og kampanjer året rundt. Også kommunen er medlem av Asker sentrum AS.

Juryen påpekte: *Asker har lykkes på flere områder, og en viktig suksessfaktor ligger i kommunens evne og vilje til samarbeid med næringslivet, kombinert med langsiktig planlegging*.

Allerede rundt 1990 la kommunen strategien for sentrumsutviklingen. Gjennom en tydelig satsing på de offentlige rom, og med klare føringer for bebyggelsens skala, arkitektur og utadvendte fasader på gateplan, har man i løpet av 30 år utviklet et levende handelssted, med attraktive møteplasser, bygget opp rundt jernbaneknutepunktet. Kommunen tok i en tidlig fase tak i byrommene, rustet dem opp i tur og orden, basert på en forutsetning om å skape en funksjonell

Over til venstre: Asker sentrum. Foto: Asker kommune
Under: Asker stasjon. Foto: Asker kommune

Over til høyre: Strøket handlegate. Foto: Asker kommune

og arkitektonisk helhet, der møblering, materialbruk og vegetasjon binder bystrukturen sammen. I samarbeid med de mange ulike gårdeierne ble fortau og inngangspartier bygget om med vekt på universell utforming og god tilgjengelighet til sentrumsbebyggelsens første-etasjeplan.

Det er samtidig lagt vekt på å bevare stedets arkitektoniske tidskoloritt, der trearkitekturen fra stasjonsbyens opphav, samspiller med murhusene fra 30-årene, etterkrigstidens modernisme og dagens knutepunktarkitektur.

Asker stasjon er landets femte mest trafikkerte jernbanestasjon, og ligger sentralt til midt i mellom Oslo og Drammen. Selve stasjonen ble vesentlig utvidet, midt inne i sentrumskjernen, da nytt dobbeltspor Oslo - Asker ble etablert i 2002. Fra kommunens side er nettopp Asker sentrum som stasjonsby, gitt et særlig fokus. Stasjonen ligger derfor tydelig eksponert i bybildet, direkte til fortauskant i sentrumsgatene. Overgangen buss og tog er godt tilrettelagt, og det er etablert rikelig med overbygde sykkelparkeringsplasser i tilknytning til stasjonen.

Også Asker kulturhus og Trekanten kjøpesenter er lokalisert sentralt i bystrukturen, godt integrert i gatemiljøet. Slik sikres et kompakt, fotgjengervennlig og vitalt sentrum. Frivilligheten har fått sin egen base i den gamle sveitservillaen «Hasselbakken», sør for rådhuset, mens kulturskolen ligger på Askergårdene, det opprinnelige Asker sentrum, like nord for rådhuset.

Juryen uttalte: *Dagens sentrum fungerer godt, ikke minst fordi funksjonene ligger i gangavstand til hverandre og er plassert i gjennomgående aktive og åpne førsteetasjer. De offentlige uterommene er dessuten*

Asker sentrum. Foto: Asker komune

tilrettelagt for ulike aldersgrupper og grupperinger. Gjennom bruk av midlertidige aktiviteter legges det også til rette for sesongbaserte aktiviteter. Kunst i det offentlige uterommet fungerer både som identitetsskaper og samlingspunkt. Kulturhuset er en svært aktiv og inkluderende møteplass med et bibliotek som er åpent hver dag hele uken.

De nyeste tilskudd til stedsutvikling i sentrum er transformasjonsprosjektene Wesselgården og Sentrumsgården. Her videreutvikles byveven på gateplan, med nye smug og byrom med en bebyggelsesstruktur, materialitet, og skala tilpasset stedet.

Kommunen er for tiden i kraftig vekst. I og rundt sentrum etableres mange hundre nye boliger, næringslokaler, skoler, barnehager, idrettsanlegg og grønnstrukturer, bundet sammen av et framtidsrettet transportnett der sykkel, gange og kollektivtransport blir viktig. Asker kommune har imidlertid, etter sammenslåingen med Hurum og Røyken kommuner, en rekke attraktive tettsteder langs kysten og langs jernbanen. Mange av disse tettstedene står midt i spennende transformasjonsprosesser, der bl.a. gammel industri fases ut og nye næringer oppstår. Ingen steder er like, alle har sine særlige naturgitte forutsetninger, sin egen unike historie og bygningsarv.

Disse kvalitetene skal videreforedles slik at særpreg og identitet ivaretas. Kommunen legger samtidig vekt på de gode erfaringene fra Asker sentrum, og byutviklingsprinsippene som her er lagt til grunn. Dette handler om å satse på bærebjelkene i all stedsutvikling: knutepunktet, handel og service, og ikke minst møteplassen.

Senterstrukturen og stedsutviklingen er viktig i arbeidet med å slå sammen Hurum, Røyken og Asker

Asker kulturhus. Foto: Asker komune

kommuner til én kommune. Det er gjennom dette arbeidet Asker kommune søker å utvikle de gode lokalsamfunn, et bærekraftig næringsliv, identitet og tilhørighet, basert på FNs bærekraftsmål.

Juryen mener Asker har sterk forbildefunksjon gjennom måten kommunen ivaretar sin rolle som bo- og arbeidssted i Osloregionen. Kommunen har møtt storbyveksten med konsentrert utbygging knyttet til kollektivknutepunkt, og tilrettelagt for sykkel og gange i sentrum. Asker har ikke minst lykkes med å etablere levende by- og gaterom med utadrettede funksjoner og åpne fasader som skaper gode rammer for et levende byliv. En utfordring for mange norske byer er at de har mange mindre eiendomsaktører som ikke drar i samme retning. En lærdom fra Asker er at det kan oppstå en vinn-vinn situasjon når kommunen, sentrale eiendomsaktører og næringsforeningen inngår i mer forpliktende eiendomssamarbeid, for eksempel ved å gå sammen om å danne selskaper som har økonomisk kraft til å kjøpe opp og utvikle sentrumsområder etter et samlet, helhetlig grep.

Hammerfest

Gjenreisningsbyen Hammerfest har lange tradisjoner innen fiske og fiskeforedlingsindustri. Etter mange krevende år kom etableringen av Snøhvitfeltet på Melkøya i 2007, og med den betydelige skatteinntekter. Hammerfest har på en forbilledlig måte benyttet dette tidsvinduet til å investere i byen og lokalsamfunnet på en rekke viktige områder, og med det ruste byen for en fremtid der petroleumsinntektene blir mindre.

Hammerfest sentrum, vinter. Foto: Hammerfest kommune

Juryens begrunnelse
Hammerfest er et internasjonalt samfunn med nasjonaliteter fra 85 ulike land. Av kommunens 10 000 bor nærmere 8 000 i tettstedet Hammerfest. Byen ligger som i en skål i landskapet og har en tydelig urban struktur. Hammerfest utmerker seg med en av de høyeste befolkningstetthetene i Norge, og er ett av flere tettsteder i Finnmark som er i overgangen mot moderne kunnskapssamfunn.

Økonomiske og demografiske endringer krever evne og vilje til omstilling og langsiktig arbeid fra kommunens side. Juryen ser at byens politiske og administrative ledelse samarbeider godt, og arbeider systematisk med å styrke bykjernens attraktivitet for både fastboende og tilreisende. Kommunen har valgt å ta i bruk inntektene fra Melkøya til å utvikle byens infrastruktur som etter nedleggelsen av fiskeindustrien var i svært dårlig forfatning. Sjøfronten er åpnet opp gjennom en ny offentlig havnepromenade etter å ha vært stengt for byens befolkning av fiskeindustrien som holdt til her fra slutten av 1950-tallet.

Denne promenaden knytter i dag byens kulturhus fra 2009 med rådhustorget og planlagt ny gjestehavn. Det er lagt til rette for enda flere nye boliger i sentrum, og kommunen fikk allerede i 2007 på plass en lysplan som legger føringer for lyssetting i forbindelse med fremtidige utbygginger. Arbeidet med en ny sentrumsplan er igangsatt og vil bidra til å forsterke den allerede positive utviklingen av sentrum. Satsningen på kultur i sentrum med nytt kulturhuset og folkebibliotek som ligger ved sjøkant har vært en bærebjelke og har hatt definitive positive effekter.

Kommunen har nylig åpnet et nytt bolig- og omsorgssenteret i sentrum med "rullatoravstand" til butikker, bibliotek og service tilbud. Senteret har høy kvalitet i utforming og uteareraler som er godt integrert i byrommet. Bygget har fått en sentral plassering etter ønske fra brukerne selv. I underetasje er det 200 parkeringsplasser som muliggjør at gateparkering fjernes, fortau utvides og gågater etableres. Satsningen på eldreomsorg er et av flere eksempel på hvordan kommunen ruster seg til forventet

Hammerfest sentrum, sommer. Foto: Hammerfest kommune

Hammerfest rådhus. Foto: Hammerfest kommune

Jentespranget i Hammerfest. Foto: Hammerfest kommune

befolkningsutvikling. Kommunen har også stort fokus på folkehelse, og er opptatt av å heve innbyggernes kompetanse og styrke kommunens tjenestetilbud, eksempelvis gjennom å sette egne ansatte på skolebenken. Kompetanseheving gjelder også kommunens eget planarbeid hvor man, i samarbeid med universitetet i Tromsø, ønsker å bli bedre på brukermedvirkning slik at egne innbyggere blir involvert til rett tid i planprosessen.

Kommunen har også vist en betydelig innsats når det gjelder å oppgradere eksisterende skolebygg ved sentrum og bygge nye. Hammerfest lykkes dessuten godt med integrering, og kan vise til at hele 70 prosent av kommunens nye innbyggere er i arbeid.

Juryen mener Hammerfest har utnyttet den økonomiske muligheten som kom med Snøhvitutbyggingen på en framtidsrettet måte, og at investeringene har bidratt til å gjøre byen mer attraktiv. Den tradisjonelle tette bystrukturen er videreutviklet gjennom ytterligere fortetting og etablering av boliger, strandpromenade og opprusting av uterom og møteplasser, offentlige tjenester og kulturtilbud i sentrum. Hammerfest sin forbildefunksjon ligger i målrettet utviklingsarbeid for et bærekraftig bysamfunn gjennom planlegging og investering i fellesgoder.

2017

Vinner
Fredrikstad

Finalister
Arendal
Egersund

Fredrikstad

Satsingen på gratis ferge, sentrum og demokratiutvikling ble trukket fram i juryens begrunnelse da Fredrikstad vant prisen i 2017.

Gamlebyen og Vesterelva. Foto: Fredrikstad kommune

Gratis ferge binder byen sammen
Fra juryens vurdering: *I 2014 vedtok kommunen at fergen som gikk over Glomma skulle være gratis og utvides til å også å betjene vestre elveløp. Antall reisende økte fra 300 000 årlig til 1,25 millioner. Kommunens kostnader har også økt, og det er ikke et enkelt regnestykke for kommunen å vise at en slik satsning lønner seg økonomisk. Samtidig viser det seg at økt bruk av fergen korresponderer med økt bruk av byen.*

Gratis kollektivtransport kan med andre ord sees på som et fullskala eksperiment. Juryen mener kommunen her har gjort et modig og riktig valg. Samtidig ser juryen at valget på mange måter er naturlig og riktig ut fra de forutsetninger Fredrikstad har som sjøfartsby lokalisert ved Glommas utløp. Fergen er en sterk identitetsbærer som styrker bevisstheten rundt elva som en tradisjonsrik transportåre og historisk livsgrunnlag for byen. I tillegg til at kommunen har valgt å gjøre fergen gratis, er også frekvensen økt og fergene gjort mer attraktive som reisemiddel. Kommunen har nå også bestilt en elektrisk ferge. Forbildefunksjonen ligger i det å satse stort og bredt nok på kollektivtransport. Kommunen jobber også parallelt med å tilrettelegge for sykling og andre kollektivtilbud.

Den elektriske ferga som juryen nevnte er på plass, og går hele døgnet mellom Gamlebyen og Cicignon. I tillegg er rutetilbudet utvidet (Sellebakk – Lisleby). Fergestrekningen for byfergen er utvidet med et nytt fergeleie på Ålekilen. Her er det også innfartsparkering, siden byen nå har fått bomring.

Kart over fergerutene i Fredrikstad.

Det er også etablert nye leskur og sykkelparkeringer på fergeleiene. I tillegg er byferga styrket med en fjerde ferge, slik at det fortsatt er 20-minutters avganger til tross for lengre rute én vei. Videre er det bevilget 60 millioner kroner til ytterligere tre elektrisk drevne ferger. Første ble levert februar 2021, andre desember 2021 og den tredje november 2022.

Antall reisende har steget fra 1,33 millioner i 2017 til 1,47 millioner i 2019. Ferge er viktig i Fredrikstad, og juryens begrunnelse står seg fortsatt: Fergen er en sterk identitetsbærer som styrker bevisstheten rundt elva som en tradisjonsrik transportåre og historisk livsgrunnlag for byen.

Nytt liv i sentrum - og nye byrom
Juryen skrev: I *Fredrikstad er det engasjert en sentrumskoordinator som gjennom kunnskap og dialog med handelsnæring og gårdeiere har jobbet strategisk med å fylle tomme lokaler med ny aktivitet. Dette har gitt resultater.*

Kommunen spleiset med næringsforeningen på en egen sentrumsleder. Et viktig grep var å ta det beste fra kjøpesentrene, felles åpningstider og riktig tilbud på riktig sted. Samtidig har kommunen rustet opp sentrum, både praktisk og estetisk. Overflateparkering på flere torg ble fjernet og erstattet med fontener og liv. Parkavdelingen forskjønner byen på en kreativ og fin måte, i de ulike sesongene – i samarbeid med skoler, barnehager og blomsterdekoratørlinja på Kalnes videregående skole.

Nygaardsplassen er historien om et øde sted i byen som fikk nytt liv. Her er det nå boliger, kontorer, forretninger og restauranter rundt et indre torg og en ny bygate. I 2020 vant Cityplan konkurransen for utviklingen av Nygaardsplassen i Fredrikstad. «Bak utviklingen av Nygaardsplassen ligger et sterkt og kunnskapsbasert engasjement for lokalmiljøet og byen, en tilnærming som bør være et forbilde for utviklere i alle byer», skriver juryen i sin begrunnelse. Byggherre og konseptutvikler er Cityplan, mens totalentreprenøren er AF Bygg Østfold. MAD har vært arkitekt, mens Studio Gran har vært interiørarkitekt.

Sentrumslederfunksjonen har vist seg å være en viktig og god investering i Fredrikstad. Kommunen har også satt av penger til en Gamlebykoordinator. En Gamlebykoordinator skal være i dialog med ulike brukergrupper og eiere, og jobbe fram konseptuelle løsninger og innhold som sikrer en god og framtidsrettet utvikling av Gamlebyen.

Nygaardsplassen. Foto: Maren Græsdal, Studio Græsdal

Nye måter å jobbe på
Medvirkning er ikke gratis, slo juryen fast i sin begrunnelse. «Det tar både tid og ressurser å involvere byens borgere på en systematisk måte og med et langsiktig perspektiv.

... og, videre: *Juryen fremhever at Fredrikstads evne til å ta radikale valg kan bidra til at måten man driver kommunal politikk og organi*sering *på blir gjenstand for mer debatt og interesse.*

Fra 2012 har kommunen systematisk kartlagt levekår i Fredrikstad, for å bruke kunnskapen til å rette innsatsen der den trengs mest. Dette var bakgrunnen for at politikerne vedtok å sette av midler til utbedring av en sliten plass, Trosvik torg, i et område med store levekårsutfordringer. Det var ønsket at innbyggerne selv skulle være med i prosessen i så stor grad som mulig, og derfor ble metoden deltagende budsjett valgt.

Det kom inn mange gode, gjennomarbeidede forslag til hvordan innbyggerne ønsket den aktuelle plassen i framtiden. Alternativene ble stemt over, med barnehagebarna som de yngste stemmeberettigede. Alternativet som fikk flest stemmer ble realisert.

Fredrikstad kommune vil øke innsatsen i levekårsutsatte områder og bidra til å nå mål i kommuneplanen om at «Fredrikstad er et godt sted å leve, hvor alle kan ta gode valg og oppleve mestring». Kommunen jobber derfor videre med nye metoder, og samskapingsprosesser for å mobilisere lokalsamfunnene i utviklingen av sine nærmiljø.

Stortorget med skulpturen Plankebæreren av Ottar Espeland. Foto: Walter Schøffthaler.

Ola fem år stemmer. Foto: Marianne Holøien, Fredrikstad Blad

Arendal

I sin begrunnelse fremhevet juryen at Arendal kommune har en innovativ og tillitsbasert kommunal utviklingskultur som ikke bare bidrar til å skape engasjement blant egne medarbeidere, men som også legger grunnlaget for godt samarbeid på tvers av aktører i byen. Når dette kombineres med tillit mellom administrasjon og folkevalgte blir resultatet gode beslutninger for byen.

Utsikt over Arendal torv. Foto: Mona Hauglid/Arendal kommune

Juryens begrunnelse
Kommunen fremviser dessuten en sofistikert forståelse av hvordan arbeidsplasser skapes gjennom strategisk eiendomsutvikling. En sterk satsning på gode offentlige rom, boligbygging, utvikling av kontorlokaler, kommersielle og offentlige tjenester, handel og omfattende rekreasjonstilbud har også økt byens attraktivitet.

Arendal har en kompakt bykjerne med klare urbane kvaliteter. Arendal har en positiv befolkningsutvikling, og har gjennom flere år tatt grep som forsterker sentrumskvaliteter. Kommunen fremviser en kultur for byutvikling og en evne og vilje til å satse på sentrumsutvikling som et virkemiddel for å øke byens attraktivitet, langsiktige konkurranseevne og innbyggernes livskvalitet. Gjennom en aktiv kommune, som tenker langsiktig og jobber ut i fra et helhetlig bærekraftsprinsipp, har eksempelvis kulturhus blitt samlokalisert med rådhus, og sentrum har blitt tilført en stor ressurs. Arendal har også en strategi for å tiltrekke seg kunnskapsnæringer til sentrum gjennom aktiv politikk og viser på denne måten at de ikke bare utvikler byen som arena for forbruk, fritid og bolig, men også for næring.

Ved innføring av en desentralisert styringsmodell har Arendal kommune forlatt en tradisjonell etatsmodell. Det ble svært synlig for juryen at denne organisatoriske endringen ikke bare har utløst energi i organisasjonen, men også har en positiv effekt på kommunens rolle som fasilitator for å få ting til å skje lokalt. Den enkelte medarbeider har fått et tydeligere handlingsrom og nye initiativ slipper til. Kommunen fremstår som åpen og nysgjerrig på nye ideer, og virker genuint opptatt av hva som skal til for at nye initiativ og kulturer kan vokse seg sterke. Eksempler på dette er kommunens aktive rolle i næringsutvikling, strategiske samlokaliseringer og innovativt integrerings-arbeid. Etableringen av en kunnskapspark illustrerer denne tilnærmingen til utviklingsarbeid. Her har Arendal voksenopplæring blitt en sentral aktør i

Sam Eydes plass. Foto: Michael Fuller-Gee

Sam Eydes plass - Arendalsuka. Foto: Michael Fuller-Gee

Kunnskapshavna treffpunkt. Foto: Michael Fuller-Gee

Torvet 2016, sitteplasser utformet i samarbeid med skoleelever. Foto: Michael Fuller-Gee

bybildet gjennom samlokalisering med diverse kunnskapsbedrifter og et vitensenter. Kunnskapsparken har bidratt til å skape nye nettverk i byen samtidig som etableringen har gjort det attraktivt for nyetableringer. Lokale gründere fremhever på sin side kommunen som en reell støttespiller i deres arbeid med å etablere noe nytt i sentrum, noe som blant annet har resultert i etableringen av nye kontorfellesskap og kreativ næringsvirksomhet i tidligere tomme lokaler.

Kommunens rolle som støtte- og medspiller fremheves også som avgjørende for at Arendal har lykkes med å skape nye samhandlingsarenaer som kommunekonferansen, Arendalsuka og TEDx Arendal. Felles for disse eksemplene er at kommunen tenker helhetlig, er seg bevisst sin rolle som fasilitator og jobber tverrsektorielt.

Arendal imponerer juryen gjennom et markant innslag av offentlig-privat samarbeid, bevisst bruk av forskning og ny kunnskap samt et tett samarbeid med frivillig sektor. Det er åpenbart at dette har vært viktig for byens utvikling. Frivillig sektor blir tatt med som en av flere aktører i et samskapingsperspektiv. Med mer enn 40 inkluderingsprosjekter initiert av de frivillige illustrerer Arendal hvilke ressurser som ligger i frivilligheten hvis kommunen påtar seg rollen som fasilitator og ressursmobiliseringen skjer på de frivilliges premisser. Gjennom det nasjonale pilot-prosjektet "Med hjerte for Arendal" bygger Arendal sosial kapital og bidrar til at egne innbyggere blir steds- og medskapere.

Juryen mener Arendal har sterk forbildefunksjon gjennom måten kommunen ivaretar sin rolle som pådriver for samfunnsutviklingen på. Arendal er egnet til å illustrere at kommunens rolle blir viktigere for samfunnsutviklingen på steder der man ikke har et lokalt næringsliv eller store statlige institusjoner som alene som kan dra lasset. For Arendals del har dette gitt resultater som andre norske byer og tettsteder kan la seg inspirere av.

Torvet 2016. Foto: Bylivsenteret

Torvgata. Foto: Bylivsenteret

Torvet 2016. Foto: Bylivsenteret

Arendalsuka - Pollen i Arendal. Foto: Bylivsenteret

Arrangement under Arendalsuka - Jaktekaia på Tyholmen. Foto: Bylivsenteret

Kveldsstemning på Tyholmen. Foto: Bylivsenteret

Egersund

Flere gode grunner som ble trukket frem av juryen da Egersund ble nominert til en av tre finalister i Attraktiv by 2017: Satsingen på et tett bysentrum, et levende handelsmiljø og et bevisst planarbeid for å skape en attraktiv by for innbyggere og næringsdrivende.

Egersund - Et kompakt sentrum. Oversiktsbilde Egersund by og innseilingen mellom Eigerøy og Egersund. Foto: Morten Aakre

Satsingen på et tett bysentrum
Fra juryens vurdering: «Egersund by er kjennetegnet av et tett bysentrum med et nær komplett tilbud av offentlige og private tjenester, samt et levende handelsmiljø. Kommunen har gjennom tiår hatt fokus på sentrumsutvikling og arbeider systematisk for å sikre at sentrum vokser i attraktivitet. Det er brukt mye ressurser på å sikre at handelen får gode kår i sentrum, gjennom å skape attraktive byrom og gode involveringsprosesser med handelsstanden.

Gjennom utviklingen av en ny plan som knytter jernbanestasjonen og sentrum sammen styrkes byen ytterligere. Juryen legger vekt på at dette planarbeidet er kjennetegnet av at det legges til rette for økt boligbygging på sentrumsnære tomter, noe som er en forutsetning for at videre sentrumssatsning blir bærekraftig. I disse dager ferdigstilles et prosjekt som heter Elveparken. Det representerer en innovativ forståelse av hvordan flomvern og byutvikling kan gå hånd i hånd, og er et tiltak som styrker sentrum.»

En ny og spenstig kommmuneplan samfunnsdel med tittelen «Eigersund på vei mot 2030» ble vedtatt av kommunestyret i 2019. I forkant av dette ble det gjennomført en god prosess med stor innbyggerinvolvering i forbindelse med mulighetstudie av sentrum. I 2021 startet kommunen opp med reguleringsarbeid av sentrum inkludert bytelttomta og regulering av havnepromenaden. Dette vil være store, viktige grep for Egersund sentrum.

Kommunens filosofi er at «alle kommunale aktiviteter som kan legges til sentrum, skal ligge i sentrum». Et av målene i kommuneplanen er at det skal fortettes med kvalitet, ha fokus på de urbane bykvalitetene,

Kulturfestival i Byparken i Egersund. Foto: Morten Aakre

skape et aktivt sentrum for alle med trygge møteplasser og rom for opplevelser.

Samarbeid mellom handel, frivillige lag og foreninger og kultur skaper aktivitet i sentrum. Egersund er både julebyen og festivalbyen. Kommunen har et tett samarbeid med Ungt Entreprenørskap og har som mål å også bli entreprenørbyen. Det er også samarbeid med barne, ungdom og videregående skole. Eigersund kommune er også bevisst sin rolle i næringsarbeidet og arbeidet tett sammen med næringsforeningen og næringen generelt i kommunen.

Sentrumsforeningen har også et tett samarbeid med reiselivsnæringen for å gjøre byen attraktiv for tilreisende. Sommeren 2020 var et veldig bra år for reiselivs- og handelsnæringen. Flere aktører hadde omsetningsrekord. Det viser at det nytter å jobbe strategisk sammen.

Eigersund fikk omstillingsstaus i 2017 og målet er å bidra til flere lønnsomme arbeidsplasser. Strategiene er følgende: 1. Samarbeid med næringslivet 2. Vekstbedrifter 3. Attraktive Eigersund. Omstillingsarbeidet er kunnskapsbasert og belyser faktagrunnlag som grunnlag for veien videre. Det konstruktive arbeidet med næringslivet begyner å gi innovative resultater.

Et levende handelsmiljø med arkitektoniske verdier
Fra juryens vurdering: *Egersund er en vakker liten kystby med store arkitektoniske verdier. Kulturminneforståelsen sitter dypt og sikrer at byen utvikler seg videre med utgangspunkt i sine unike ressurser av bygninger og historisk arv. Juryen er glad for å observere at kommunen har en genuin respekt for sin fortid og at den har vært svært dyktig å se hvilket materiale den rike arkitektoniske arven representerer. Juryen merker seg spesielt at Eigersund er preget av å være en kommune der arbeidet med sosial bærekraft står sterkt. Kommunen har hatt en førende rolle i å engasjere innbyggerne i beslutningsprosesser, og et svært aktivt forhold til frivillig sektor. Dette sees på mange felt, ikke minst i arbeidet med å integrere asylsøkere. Kommunen har også en avansert forståelse for hvordan såkalte svake grupper i samfunnet kan være en ressurs. Dette sees blant annet i hvordan man har skapt en entusiasme og oppslutning rundt arbeidet med å gi psykisk utviklingshemmede en rolle i kommunen. En egen festival – Fyrfestivalen – for psykisk utviklingshemmede poengterer denne tilnærmingen.*

Det rike foreningslivet i byen, gir ikke bare kommunens innbyggere et stort kulturtilbud, men bidrar også til at det bygges sosial kapital, og at det også er en stor dugnadsånd som kommer kulturminnearbeidet til gode. For eksempel er Egersunds-Mandsangsforening ikke bare er et kor, men en aktiv dugnadsgjeng som trår til ved små og store anledninger.

Visjonen til Eigersund kommune er Sammen for alle. Dette innebærer at Eigersund ønsker å være en kommune som ivaretar alle sine innbyggere. Gode lokalsamfunn i en robust og bærekraftig kommune fordrer felles innsats og dugnad mellom alle aktører i samfunnet. Kommuneplanen legger stor vekt på at vi er sammen om det gode liv og at vi skal fremme en kultur for åpenhet, inkludering og likeverd. Kommunen

Julebyen Egersund med det kjente og kjære nisseparet. Foto: Morten Aakre

satser mye på å være festivalbyen og vi ønsker å skape opplevelser og mestring i fellskap.

Et av målene til kommunen er å ta vare på og aktivisere den historiske trehusbyen og legge til rette for ny bruk der kulturminneverdiene står sentralt i markedsføringen av tilbud og merkevarebygging generelt. Prosjektet «Farger i byen» har gjort en kartlegging av de gamle historiske fargene som ble brukt på våningshusene i byen. Kommunen oppfordrer huseiere å bruke disse historiske fargene. I 2019 valgte 19 huseiere å følge disse fargevalgene.

Et bevisst planarbeid
Fra juryens vurdering: *Næringsutvikling er sentralt for Eigersund kommune og Egersund by. Kommunen er hardt rammet av oljenedturen på Sør-Vestlandet. Kommunens aktive rolle i å tilrettelegge for nye arbeidsplasser er kjennetegnet av et tett samarbeid med næringslivet, fylkeskommunen og andre relevante aktører.*

Juryen vil trekke fram at Egersund har vært meget lojale til statlige retningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportpolitikk så langt det har vært mulig for en kommune med forholdsvis lite ressurser. Kommunen har vist vilje til å begrense privatbilismen i sentrum og satset på å øke fremkommeligheten for gående og syklende. Kommunen er foregangsbedrift og leier ut El-sykler til sine ansatte som et ledd i bevisstgjøring. Eigersund kommune er bevisst at de har et sentrum som kan og bør utvikles videre og som er en av de aller største ressursene kommunen rår over. Det lover godt for Egersunds framtid.

Kommuneplanens samfunnsdel beskriver hvordan byen sammen skal jobbe for «Eigersund på vei mot 2030». Punktene «Kultur for verdiskapning», «Småby i vekst», «Sammen om det gode liv» og «En attraktiv arbeidsplass med gjennomføringskraft» er fire viktige hovedområder. Det jobbes nå med hvordan rådhustomten kan utvikles til et innovativt byområde med viktige publikumsfunksjoner. Det arbeides også med andre områder i byen som kommunen skal utvikle og gjøre attraktive for økt tilflytting.

- Administrasjonen og politikerne jobber mer og mer bevisst etter kommuneplanen og den gode helheten begynner virkelig å vise igjen! Eigersund er en spennende kommune å jobbe i, sier Kjersti Søyland Bye, mulighetsutvikler og konstituert kommunalsjef for samfunnsutvikling i Eigersund kommune.

Fayancemuseet i historiske bygninger og småbåthavnen i Egersund sentrum. Foto: Arne Ove Østebrød

Over: Farger i byen-prosjektet med prosjektleder Heidi Karlsen Aarstad og lokale fargehandlere. Foto: Arne Ove Østebrød. Under: Kveldsbilde Egersund by og havnen med Egersund kirke i forgrunnen. Foto: Arne Ove Østebrød

Over: Handel i gågaten i en kompakt og historisk bykjerne. Foto: Arne Ove Østebrød. Under: Oktoberfestival i Egersund. Foto: Sylvie Skadberg

2018

Vinner
Kristiansand

Finalister
Askim
Svolvær

Kristiansand

Satsingen på sentrum, prioritering av gående og syklende, transformasjon og byutvikling med arkitektur av høy kvalitet var momenter juryen la vekt på da Kristiansand ble kåret til Attraktiv by 2018.

Kristiansand by. Foto: Tor Erik Schrøder

Kvadraturen og Lund
Kristiansand kommune har gjennom flere år satset bevisst på å skape et attraktivt sentrum med utgangspunkt i å bruke de kvalitetene som allerede er der. Bykjernen er tett og konsentrert og det har blitt jobbet målrettet med å legge til rette for nye funksjoner for å styrke sentrum. Byen ligger tett på friområder med egen sandstrand og både strand- og elvepromenade. Byen har nærhet til sjøen i Vesterhavnen og Østerhavnen, Otra mot nord-øst og Baneheia mot nord. På den andre siden av Otra ligger Lund med universitet, friidrettsstadion og fotballstadion. Her ble det i 2020 ferdigstilt en ny gang- og sykkelbro for å binde bydelene enda bedre sammen. Sørlandet sykehus Kristiansand ligger like ved Otras bredd på Eg.

Byutviklingsstrategien er å skape en kompakt by med sentrum, sykehus og universitet som noder. Det har blitt investert i større kulturinstitusjoner som Kilden teater og konserthus og nytt svømme-/badeanlegg. Det er videre lagt til rette for utvikling av nye boligområder i og i tilknytning til Kvadraturen med målsetting om å doble innbyggertallet i bykjernen. Kristiansand bystyre har også vedtatt å flytte konteinerhavna fra Lagmannsholmen til Kongsgård/Vige. Dette åpner for nye muligheter for vitalisering av vestre del av Kvadraturen hvor det kan planlegges en kombinasjon av leiligheter, butikker og kulturtilbud med nye parker og byrom med kvalitet. Det diskuteres også offentlige funksjoner i området. Her kan de komme en miks som bidrar til å styrke sentrum, og kanskje tilfører sentrum noen kvaliteter som i dag ikke finnes.

Fra juryens vurdering: *Byen har gjennomført et markant skifte i sin bypolitikk. I mange år la kommunen til rette for at store offentlige institusjoner, privat handel og boliger ble lokalisert utenfor byens kjerne. Juryen mener dette skapte en by der verken økonomisk,*

Kanalbyen med Kilden teater og konserthus, og kunstsiloen. Foto: Kristiansand havn/Kanalbyen AS

Gang- og sykkelbro mellom Rådhusgata og Kjøita. Foto: Vegard Damsgaard/Fædrelandsvennen

sosial eller miljømessig bærekraft kunne realiseres. De senere år representerer en betydelig endring av denne politikken. Det tjener dagens kommunale ledelse til ære. I dag er den overordnet ambisjonen å skape en attraktiv by gjennom å knytte sammen den gamle sentrumskjernen med den utbyggingen som har kommet i etterkrigstiden. Ved målrettet politisk og faglig arbeid har nå landsdelshovedstaden tatt ansvar for å skape en kompakt by med god tilknytning til sjøen. Gjennom å sikre offentlige og private investeringer i den klassiske kvadraturen og dens nærmeste områder, har byens preg endret seg.

I dag er Kristiansand en foregangsby i arbeidet med å styrke en samordnet bolig-, areal- og transportpolitikk. Det er lagt sterk vekt på sykkel og gange, og byen har arbeidet aktivt for å sikre grønn struktur og god funksjonsblanding i sentrum med blant annet lokalisering av to videregående skoler i Kvadraturen. Ikke minst er denne prioriteringen gjort synlig gjennom hvordan bystranden er urbanisert og bragt inn i byen. Med en god reguleringsplan for utbyggingen av området mellom Kvadraturen og elva (Tangen) har dette området blitt en gave til offentligheten og ikke en privatisert del av byen.

Et annet vesentlig grep er arbeidet for å gjøre koplingen mellom universitetsområdet på Gimle og byen sterkere med utgangspunkt i visjonen om Universitetsbyen Kristiansand. Tilsvarende arbeid pågår for helsebyen Eg, noe som viser at tidligere perifere områder nå gjøres om til strategiske satsningsområder i byutviklingen.

Historisk bebyggelse med nye funksjoner - kvartalsformasjon i kvadraturen

Rådhuskvartalet huser i dag 430 arbeidsplasser. For byens innbyggere har kvartalet vært assosiert med

Isbanen kompis. Foto: Kristiansand kommune/Tor Erik Schrøder

Rådhuskvartalet. Foto: Fædrelandsvennen

Torvkvartalet – byintegret kjøpesenter. Foto: Torvkvartalet.no

brannstasjon og offentlige funksjoner i over 120 år. Branntårnet og mesteparten av de gamle fasadene er beholdt. Som del av rehabiliteringen er det etablert et åpent atrium med glasstak sentralt i bygget for å gi lys til det indre av kvartalet.

Fra juryens vurdering:
Utbyggingen av Rådhuset og torget er forbilledlig byplanarbeid. Her er ny arkitektur av høy kvalitet sømløst koplet på den eksiterende arkitekturarven. Juryen mener vi her ser et godt eksempel på hvordan god arkitektur kan skapes gjennom gode prosesser, modenhet og kunnskap hos bestillere.

Dette prosjektet er imidlertid ikke et unntak. Flere nye prosjekter innen bolig og næringsbygg i Kristiansand holder høy kvalitet. Juryen mener dette skyldes at kommunen har vært flink til å knytte sammen eiendomsutvikling og byutvikling, og kommunens rolle i å bygge opp under private eiendomsinvesteringer er betydelig.

Et annet markant trekk ved byens utvikling, er den rollen kunst og kultur fyller. Dette er synlig gjennom store og ambisiøse investeringer som Kilden og den nye kunstsiloen, men også gjennom en rekke andre mer uformelle arenaer, som en vital kunsthall, Makers Space og gjenåpningen av Agder Teater som et bredere kulturhus. Dette gir byen et variert og interessant kunst- og kulturliv, og Kristiansands identitet anno 2018 er i stigende grad knyttet til kunst og kultur.

Juryen mener tilstrekkelig kompetanse og ressurser til å håndtere komplekse planprosesser, samarbeidsrelasjoner og kunnskapsutvikling er helt avgjørende i arbeidet med å utvikle attraktive og bærekraftige byer. Her har Kristiansand kommune klart å mobilisere de ressursene som skal til for å lykkes, både på politisk og på faglig-administrativt nivå.

Nytt liv i gamle funksjonsbygg - St. Josef og Kongens gate skole
Byens fødestue hadde ikke lenger bruk for det

Gang og sykkelfelt i Rådhusgata. Foto: Adam Read@Visit Sørlandet

Markens. Foto: Kristiansand kommune/Tor Erik Schrøder

tidligere hospitalet, der mange av byens borgere så dagens lys. Mange har også opplevd at lyset ble slukket for godt innenfor de tykke murveggene i Kongens gate 15, etter at bygget i 1990 ble omgjort til sykehjem med 37 rom. I dag rommer bygningsmassen 53 leiligheter på 20 til 60 kvadratmeter og bebos i stor grad av førstegangsetablerere.

Kongens gate skole har en helt spesiell plass i hjertene til generasjoner av kristiansandere etter å ha vært skole siden 1899. Etter år med forfall er *Kongens* nå fullstendig rehabilitert. Resultatet har blitt 83 leiligheter for studenter og annen ungdom. I den gamle gymsalen mot Dronningens gate er det åpnet en ny restaurant – Smag og behag.

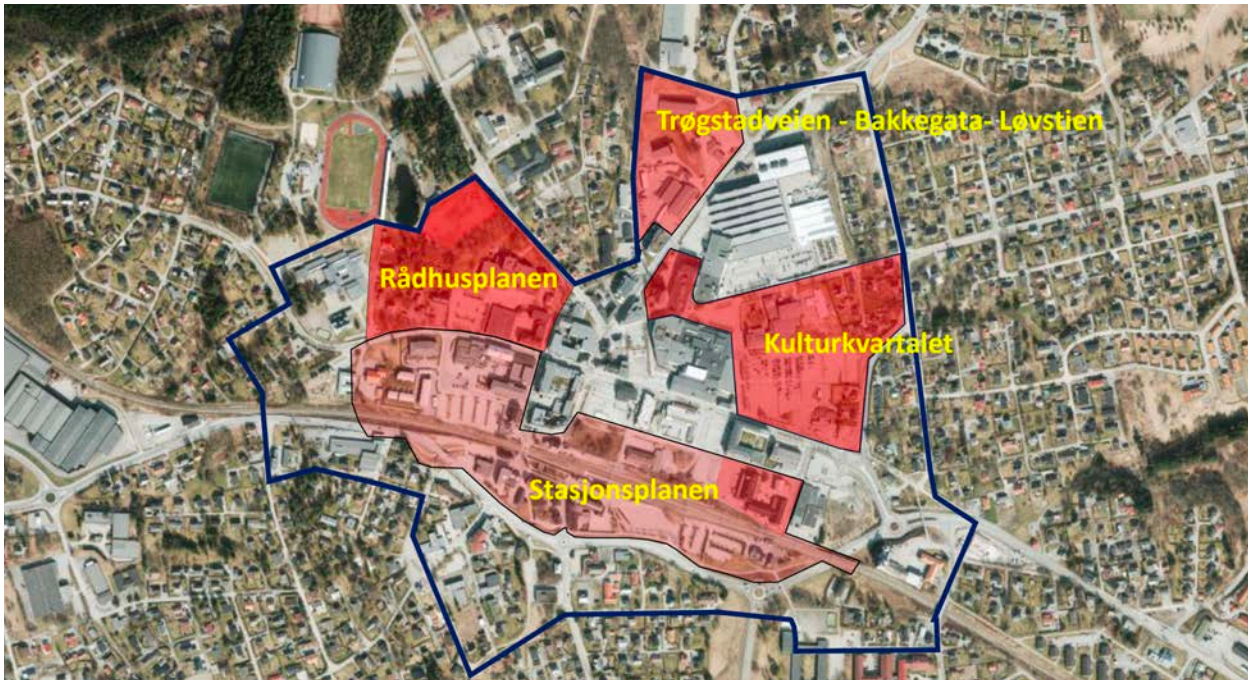
Transformasjon i randsonen
Juryen skrev: *Forbildefunksjonen til Kristiansand ligger i at byen tok inn over seg fortidens feil og innså at videre utvikling av en by fordrer nye idealer og nytt tankesett, med fokus på god og kunnskapsbasert planlegging, lokalisering av offentlige funksjoner i sentrum, satsing på kultur og høy kvalitet i boligbyggingen.*

Urbant landbruk
Kristiansand kommune ønsker å teste ut ulike former for urbant landbruk. I tilknytning til Strandpromenaden er det etablert en nyttehage for de som er interessert i å ta med seg noe hjem til privat forbruk. I den vesle kommunale hagen finnes blant annet rabarbra, rips, solbær, stikkelsbær, epler, plommer, rødbeter, kål, og en spennende krydderhage.

Nye måter å jobbe på - nye byrom
Medvirkning og midlertidighet er strategier som benyttes for å prøve ut tiltak før man eventuelt bygger om plasser eller gater.

Askim

Da Askim var finalist i 2018, vektla juryen at byen har arbeidet aktivt for å øke sin attraktivitet gjennom målbevisst sentrumsutvikling og strategier for bærekraftig vekst, med økt vekt på sykkel og gange.

Områdereguleringene for sentrum

Juryens begrunnelse:
Askim er preget av gode politiske prosesser, godt samspill mellom offentlig og privat sektor, innbygger-medvirkning, og godt planarbeid. Det er lagt til rette for vekst rundt kollektivknutepunktet, det er etablert storhandel midt i sentrum, og byromskvaliteter er satt i fokus.

Askim er en gammel industriby og har mange kulturminner som det i dag er økt forståelse og interesse for. Ikke minst er Askims rolle i regionen voksende fordi byen blir hovedsete for den nye kommunen Indre Østfold fra 1. januar 2020. Da slår de fem kommunene Askim, Eidsberg, Hobøl, Spydeberg og Trøgstad seg sammen, og behovet for en velfungerende by vil øke ytterligere.

Askim har bevisst arbeidet med byutvikling i sentrum. Dette har vi hatt mulighet til fordi vi har kunnet bygge videre på Viking Askims gamle fabrikklokaler. I Askim finner du hovedsakelig all handel innenfor sentrum, både små butikker, kjøpesenter og storhandel. Dette har bidratt til et levende sentrum.

Innenfor en radius på fem minutters gange finnes følgende servicetilbud:

- Østfoldbadet - Norges beste badeland
- Askimtorget - kjøpesenteret med høyest vekst i Østfold
- Storhandelen – med stadige nyetableringer
- Koselige småbutikker
- Kollektivknutepunkt med jernbanestasjon og busstasjon
- Et regionalt kulturhus
- Norges fineste kulturskole

Gåstrategi i Askim sentrum

Parkdrag nord for jernbanen i Askim kommune

Byrommet i Askim sentrum. Foto: Askim kommune

Kulturparken ved Kulturhuset og Østfoldbadet. Foto: Askim kommune

- En nyoppusset gågate
- Et byrom i hjertet av sentrum
- Kaféer, restauranter og hotell
- Guderudparken med lekeplass og rekreasjon
- Folkeparken med Vikingscenen
- Stadion/idrettsanlegg/skøytebane
- Golfbane

Like utenfor sentrum finner du:

- Lysløyper
- Turstier og linnene som fører til kraftverkene
- Solbergfoss badeplass
- Vakker natur som innbyr til sykling om sommeren og skigåing om vinteren

Hvert år arrangeres flere festivaler og arrangementer i sentrum. Her en noen av disse:

- Kraftfestivalen
- Smaafolkfestivalen
- Bønder i by'n
- Hagedagen
- Ølfestivalen
- Julegateåpning
- Skøytedisco

I presentasjonen for juryen ble det lagt vekt på et langsiktig og grundig planarbeid. Sentrumsplane-ne som har blitt utarbeidet i Askim kommune, vil ha stor betydning for sentrumsutviklingen i mange år framover.

Svolvær

Svolvær er ett av to regionsentre i Lofoten. Byen utmerker seg med en sterk attraksjonskraft og mange «herlighetsverdier». Svolvær representerer en tett nordnorsk kysturbanisme, og dagens byutvikling baserer seg på dette særtrekket.

Utsikt over Svolvær. Foto: Vågan kommune

Visjonen for Svolvær er definert av Vågan kommune med ordene *tett på*. Dette spiller på hvordan byens unike kvaliteter oppleves i dag, men er også uttrykk for de ambisjoner kommunen har for fremtiden til Svolvær. *Tett på* har en mental så vel som en fysisk dimensjon. Svolværs posisjon i kommunen og regionen er en viktig del av kommunens strategi for framtidig vekst. I konkurranse med andre byer og tettsteder er strategier og planer viktige verktøy, noe kommunen har fulgt opp gjennom flere planprosesser og en egen kommunedelplan for Svolvær.

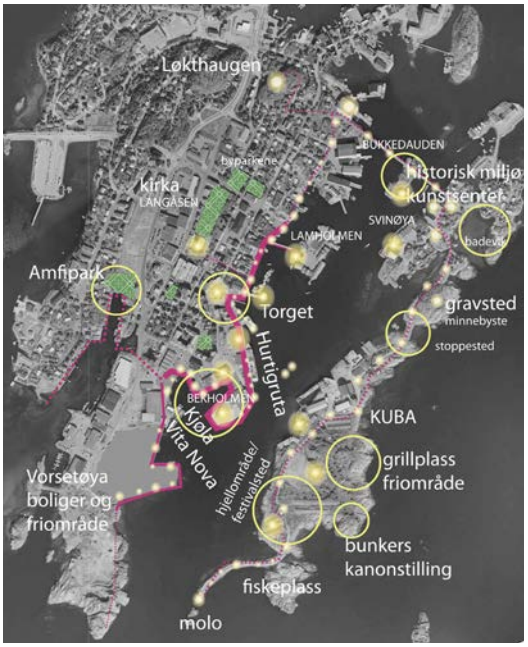
Arkitektene Sverre Pedersen og Oscar Hoff utarbeidet den første byplanen for Svolvær som ble vedtatt i 1923 der mye av karakteren og identiteten til Svolvær i dag er blitt grunnlagt. På 1990-tallet var derimot Svolvær i ferd med å forandres og vende oppmerksomheten vekk fra havna. Fiskerinæringa gjennomgikk endringer og mye av aktiviteten som tidligere hadde tilhold på kaia og langs havna var i ferd med å legges ned eller flyttes. Sentrum stod overfor endringer etter at man hadde besluttet å flytte fergeleiet bort fra torget. Mange var redde for at dette skulle bidra til ytterligere nedgang i handelen. Dette ble tatt tak gjennom en prosess med sentrumsplanen "Svolvær 2000". Havna hadde alltid vært stedet for aktivitet i Svolvær, sjøen var en ressurs i bybildet og dette ville man ikke miste.

Sammen med private satsninger lyktes man i stor grad å snu utviklingen og sette nytt fokus på havna og torget gjennom:

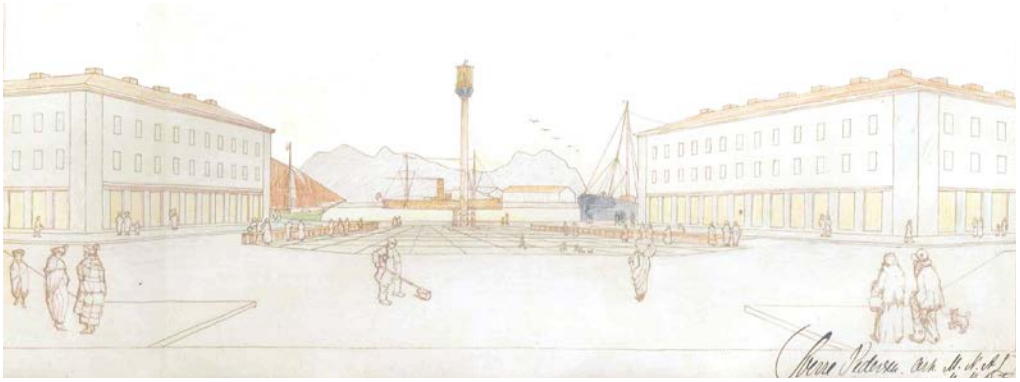
- Utbygging av Lamholmen
- Etablering av Havnepromenaden
- Ny bebyggelse mellom torget og Lamholmen
- Opprusting av Havneparken
- Ny utforming av Svolvær torg
- Ny gateutforming i Vestfjordgata

Havna. Foto: Vågan kommune

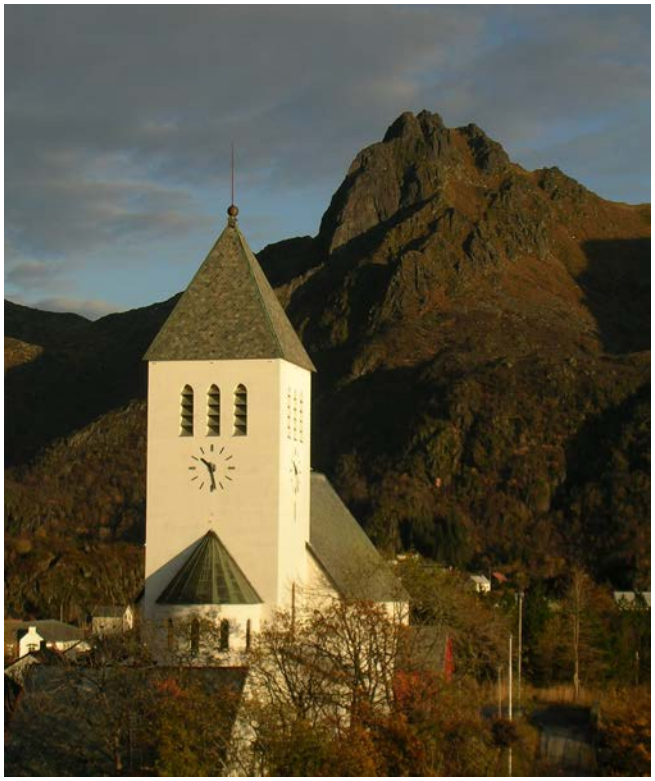
Situasjonsplan Svolvær. Ill.: Vågan kommune

Historisk tegning av torget. Ill.: Sverre Pedersen

Fra juryens vurdering:
Byen utmerker seg med en sterk attraksjonskraft og mange «herlighetsverdier». Svolvær representerer en tett nordnorsk kysturbanisme, og dagens byutvikling baserer seg på dette særtrekket. Byen trekker til seg et stort antall besøkende på sommeren, og nå stadig flere på vinteren. De tilreisende ønsker å oppleve spektakulær natur på hav og land, kombinert med et urbant byliv med hoteller og restauranter. Samtidig er det mange som ønsker å bosette seg i Lofoten, og da gjerne i Svolvær. Svolvær er med andre ord en naturlig kandidat til denne prisen fordi byen i høy grad oppfattes som attraktiv. De senere år har byen hatt sterkt utvikling, der både kulturbygg, kommersielle bygg og boliger, samt en stor ny skole har blitt realisert. Svolværs rolle som handelssentrum er også styrket. Kommunen og deres samarbeidspartnere har store ambisjoner for utviklingen av Svolvær som næringsarena og reiselivsdestinasjon, og legger til rette for at turismen og veksten i den, skal gi positive bidrag til steds- og byutviklingen. Kommunens planarbeid er offensivt og gjør videre vekst mulig.

Sentrum er Svolværs hjerte og danner rammen om liv og aktivitet. Det er tatt strategiske valg om at sentrum skal være det administrative og kulturelle

Kirken. Foto.: Vågan kommune

Kirken, vinter. Foto.: Vågan kommune

midtpunktet og de viktigste tjenestene og servicetilbudene innbyggere og besøkende trenger skal finnes der. Samtidig har Vågan kommune mål om å videreutvikle gate- og kvartalsstrukturen i sentrum for å tilrettelegge for alle trafikantgrupper, spesielt med tanke på universell utforming.

Vågan kommune ønsker å legge til rette for en byutvikling i sentrum som gir et godt, levende og mangfoldig bymiljø, som får flere mennesker til å oppsøke byen, styrker næringsgrunnlaget, herunder et aktivt kultur- og reiseliv, og samtidig legger til rette for økt bosetting, både i og utenfor sentrum.

Fra juryens vurdering:
En sterk og aktiv frivillig sektor er dessuten med på *å gjøre Svolvær til et godt sted å bo, og kulturlivet er sterkt. Til sammen gir dette Svolvær et godt utgangspunkt for videre utvikling, både som reisedestinasjon, arbeidsplass og bosted. Svolvær er et av de stedene i Norge som sterkest opplever veksten i den globale reiselivsnæringen. Utvikling fremover vil i stor grad avhenge av hvordan kommunen klarer å balansere behovene til fastboende og ivaretakelse av egen kulturarv og natur, i møte med økende turisme og ekstern investeringsvilje. Ved å videreutvikle byen etter en sterk overordnet visjon som dyrker lokale særtrekk, men som også åpner opp for ytterligere byutvikling, vil dette arbeidet kunne bli svært vellykket.*

Svolvær har helt unike kvaliteter i nasjonal og internasjonal sammenheng, og dette skal foredles etter beste evne av kommunen, i samarbeid med næringsliv, frivillig sektor og innbyggere.

Du Verden. Foto.: Vågan kommune

Havna. Foto: Vågan kommune

2019

Vinner
Bergen

Finalister
Moss
Voss

Bergen

Bergen ble kåret til Norges mest attraktive by i 2019. Utmerkelsen anerkjenner det langsiktige og målrettede arbeidet for en bærekraftig utvikling av byen. Kommunen har brukt virkemidler som tar utgangspunkt i byens muligheter og særpreg og utviklet dette gjennom inspirerende verktøy som styrker og utvikler på samme tid.

Bergen bybanen og byen. Vinnerforslaget i Torget–Bryggen-konkurransen – Mot Vågen. Illustrasjon: Asplan Viak, Rodeo, Sanden + Hodnekvam, Zenisk, Studio Holmedal

Fra juryens begrunnelse:
Bergen er en fremoverlent byutviklingskommune med gjennomføringskraft som gjennom de siste årene har gjort flere grep for å stoppe byspredningen og for å styre byutviklingen i en bærekraftig retning. I den prosessen er drastiske tiltak og nye verktøy og løsninger blitt introdusert, og for dette vinner Bergen årets Attraktiv by-pris. Juryen mener at Bergen har gått foran, og vist hvordan byutvikling er samfunnsutvikling, og gjennom å ta viktige og kontroversielle grep for å skape en mer tillitsbasert byutvikling med høy kvalitet som er byen og innbyggerne verdig.

Gåbyen - kommuneplanens strategiske målsetting danner grunnlaget for samfunnsutvikling.
Kommuneplanens samfunnsdel setter et klart mål for Bergens utvikling: en attraktiv aktiv gåby. Dette målet ble styrende for utbygging av bybanen og kommuneplanens arealdel og gav et godt grunnlag for en kvalitativ og bærekraftig byvekst.

Et viktig utgangspunkt for å jobbe målrettet med bærekraft og kvalitet var etablering av bybanen. Et infrastrukturprosjekt som utløser så mye mer enn å transportere folk. Etablering av skinnegående transport skaper forutsigbarhet og ønske om utvikling. Til bybanen kobler det seg ny kraft til byen, nye bydeler, nye boliger, nye private og offentlig investeringer og ny tilhørighet.

Sammen med kommuneplanens arealdel har dette vært et vesentlig verktøy for å oppnå en attraktiv aktiv gåby. Å satse på gåbyen er et strategisk grep. Det tar utgangspunkt i noe vi kan og danner endret forståelse av mulighetene som ligger i det enkle og som har store og viktige samfunnsmessige gevinster.

Torgallmenningen. Foto: Bergen kommune

Det gir bærekraft og redusert ressursbruk, er klimanøytralt, styrker folkehelsen, virker integrerende, er kriminalitetsforebyggende, stimulerer lokalt næringsliv, er kulturfremmende, skaper trygghet og gir økt byliv. Kort sagt det meste av det vi ønsker for byen. Målet om en attraktiv og aktiv gåby har vært premissgiver og grunnprinsipp for tre viktige satsinger: Kommuneplanens arealdel, for hvordan arkitekturen skal utvikles, og hvordan byrommene kobles og bygges.

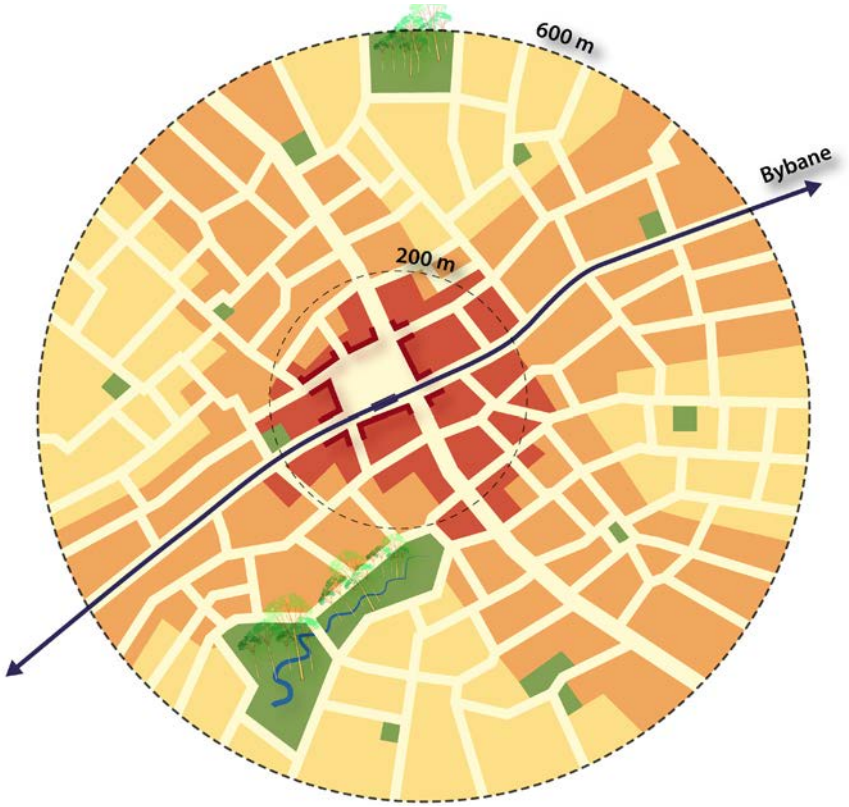
Kommuneplanens arealdel – tar kontroll over byutviklingen
Fra juryens begrunnelse: *Bergen har en tydelig strategi på å fortette rundt det historiske sentrum – og langs bybanen - her skal flere bo, arbeide og leve i gåavstand til det meste. Gjennom de siste årene er det gjort gode grep med utvidelse av sentrum og fortetting i sentrumsnære bydeler med fokus på nye forbindelser, nye byrom og sosiale tiltak for å skape en god by for alle.Parallelt med sentral fortetting er det forbilledlig at Bergens nye kommuneplan legger opp til å ta ut 7000 mål usentrale byggeområder og tilbakeføre disse til landbruk, natur og friluftsområder (LNF). Juryen mener det er et modig og samtidig helt nødvendig grep for å ta kontroll over byutviklingen og legge til rette for bærekraftig byvekst – og er et eksempel til etterfølgelse.*

Den attraktive aktive gåbyen setter rammer for fortetting i kommuneplanens arealdel. Den definerer gåby, kompakt by og kvalitet som de tidligste pilarene for denne planen. Gangavstanden til kollektivknutepunkt definerer grunnlag for byrom og byform og definerer grad av tetthet i de ulike byggesonenes avstand til kollektivknutepunkt. Kvalitet settes høyere enn utnyttelse og høyder og perifere områder uten kollektivdekning tas ut av byggeområdene. Planen har gått så langt at den har tatt ut tallfestede forventninger til utnyttelsesgrad og høyder for å løfte viktighetene av kvalitet i de nye prosjektene. Dette gjør planen tydelig og ambisiøs både i forhold til overordnede klimautforinger og kvalitativt lokalmiljøet.

Etablering av byarkitekt – strategisk grep for å styrke kvalitativ byutvikling
Fra juryens begrunnelse: *Etableringen av Byarkitekten som egen etat, synes å være et sentralt og viktig grep for å samle fokus på kvalitet i utformingen av byens bygninger og uterom, gjennom dialog mellom ulike utbyggere, innbyggere og institusjoner. Byarkitekten har videre utviklet en arkitekturstrategi, som skal vedtas sammen med ny kommuneplan. Denne strategien tydeliggjør effekten arkitektur kan og bør ha i by- og samfunnsutviklingen på en forbilledlig måte.*

Når det gjelder satsing på kvalitet for fremtiden har etableringen av egen rådgivende fagetat for arkitektur i form av en byarkitekt, vært vesentlig for styrking av kvalitet i både i private og offentlige prosjekter år det gjelder satsing på kvalitet i det som bygges. Byarkitekten jobber faglig med å skape forståelse av hvordan alle nye tiltak konkret kan bidra til den attraktive aktive gåbyen. Til kommuneplanens arealdel knyttes arkitektur- og byformingsstrategi gjennom en egen paragraf. Den viser konkret hvordan arkitektur kan være et verktøy for å nå kommunens overordnede mål.

Arkitektur skal være verktøy for en vakker og særpreget by som gir stolthet og tilhørighet og for en inkluderende og grønn by som gir livskvalitet og bærekraft. Til disse målene introduseres åtte prinsipper der en vet at arkitektur utgjør en forskjell.

Bilde av prinsipp for fortetting .
Ill.: Bergen kommune

Med denne strategien som utgangspunkt blir arkitektur vesentlig for å utvikle viktige satsinger som den inkluderende boligbyen, den attraktive næringsbyen, den særpregete kulturbyen eller den bærekraftige skolebyen.

Bygging av nye byrom og forbindelser - sosial bærekraft i praksis
Fra juryens begrunnelse: *Juryen har festet seg ved byens grep for å ruste opp og styrke forbindelser og byrom i sentrumsnære bydeler som er transformerte industriområder. I bydelene Møllendal, Solheimsviken og Indre Laksevåg er det arbeidet med tiltak for å bedre levekår og folkehelse, og å øke bo- og leveattraktivitet. Dette arbeidet gjøres i dialog med innbyggere og foreninger og lag. Et sentralt grep her er byggingen av Småpudden, en gang- og sykkelbro som binder sammen områdene over fjorden. Slike nye forbindelser bidrar til økt mobilitet for gående og syklende. Juryen merker seg at det arbeides med å ta tilbake fjorden gjennom rensetiltak, og det legges til rette for nye badeplasser og en ny bystrand ved Store Lungegårdsvann*.

Byrommene i Bergen, allmenningen, er en veletablert demokratisk byromsstruktur som har lange tradisjoner i Bergen og gir gode møter mellom folk, by fjord og fjell. De er viktige kulturbærere for det bergenske lynne og skaper plass til alle. Med bybane gjennom byen får rommene en ny betydning og nye allmenninger og byrom etableres langs banen. I en moderne by som fortettes vil byrommenes tilgang til natur være viktigere og viktigere for livskvaliteten. Allmenningen kobler byen til naturen og denne byromsmodellen videreutvikles i sentrum og i de nye bydelssentrene og gir nye attraktive møteplasser for hele kommunen.

Også nye aktiviteter legges inn for å skape økt sosial bærekraft og tilhørighet. Det handler om å skape møteplasser og å kunne være en aktiv deltaker i samfunnet. Områdeløft i en rekke bydeler har brukt etablering av byrom og aktive møteplasser som viktig verktøy for å etablere tilhørighet og nye kvaliteter til bydelene.

Bergen kommune ønsker å jobbe videre med å stimulere til økt byliv, og etablerte i 2019 en egen bylivspris. Kommunen ønsker å være pådriver til å utløse den kraften som ligger i frivilligheten, tilhørigheten, stedet og menneskene. Dette ansees for å være ekstra viktig i tilknytning til pandemi og klimakrise.

Byarkitekten i dialog med utbyggere. Foto: Byarkitekten/Ines Moco Pereira

Møllendalsallmenningen. Foto: TAG arkitekter

Moss

Moss kommune var i finalen i Attraktiv by i 2019. Juryen trakk blant annet frem at byen på forbilledlig vis har tilrettelagt for byliv i sentrum.

Mosseelva. Foto: Terje Madsen.

Tydelige og forutsigbare planer med kultur og historie som premiss for byutviklingen

Fra juryens begrunnelse: *For mellomstore byer i Norge kan byutvikling være en kamp, uten tilgang til virkemidlene som storbyene har. Desto viktigere blir det å finne gode løsninger innenfor rammene en har til rådighet og bygge på stedets egne ressurser – dette har finalisten Moss gjort på forbilledlig vis gjennom aktiv tilrettelegging for byliv i sentrum.*

Juryen mener at langsiktig og strategisk arbeid som munner ut i tiltak bidrar til å gjøre Moss til en attraktiv by. Nytt dobbelspor er under bygging og i sentrum har kommunen tatt en aktiv rolle med tilrettelegging, by-programmering og medvirkning. Resultatet er en by i utvikling hvor historie og kultur er vevd inn i fremtiden, som del av en bevisst strategi. På tidligere industriarealer utvikles nye prosjekter, og selv om omstillingen i næring er krevende, finner juryen det interessant hvordan byen balanserer byutviklingen og fortsatt produksjonsvirksomhet, samtidig som det legges til rette for nye næringer. Både nybygg og ombygginger bærer preg av høy arkitektonisk kvalitet som styrker byens særegenhet. Juryen merker seg at kommunens arbeid med kulturminneverdier bygger på byantikvarens arbeid. Dette viser betydningen av faglig kompetanse i byutviklingsarbeidet. Videre er Moss kommune som premissgiver med på å styre utviklingen i riktig retning, gjennom tett god dialog mellom innbyggere og utbyggere.

Moss kommune har i samarbeid med nabokommuner og regionale myndigheter utarbeidet tydelige planer for by- og samfunnsutviklingen. Disse følger opp nasjonale og regionale føringer for en bærekraftig utvikling og sikrer forutsigbarhet for investeringer i

Paviljongen vinter jan. 2018. Foto: Anne Manglerud.

infrastruktur og byutvikling. Med begrensede ressurser til rådighet og en tydelig kulturminneplan som basis, er det satset bevisst på gjenbruk, ombygging og utvikling av eksisterende bygningsmasse i sentrum. Møllebyen, med nye funksjoner i gamle historiske bygninger, fikk Statens byggeskikkpris i 2003. Kirkeparken videregående skole ble ombygget i 2009 med kombinasjon av gamle og nye bygninger, et omfattende romprogram og plass til rundt 1000 elever og 200 ansatte midt i sentrum. Siste tilskudd er ombyggingen av Parkteatret, byens gamle funkiskino fra 1939, til Moss kulturhus med to scener og moderne fasiliteter.

Kirketorget - byens nye storstue
Juryen uttaler: I sentrum av Moss er mange funksjoner og aktiviteter *konsentrert rundt et sentralt byrom; Kirketorget. Her er handel, offentlige tjenester og kultur samlet til en attraktiv møteplass utformet med kvalitet og omtanke, og hvor historiske bygninger er gitt nye funksjoner. Juryen mener at det, innimellom parkerte biler, er det skapt noe veldig fint, nemlig muligheten for byliv. I denne sammenhengen er lokaliseringen av videregående skole og eldresenter i sentrum helt sentralt. Kirketorget er forbilledlig by-programmering, og er muliggjort gjennom dialog og bredt samarbeid. Til plassen som har en flott lekeplass grenser kunstgalleri, videregående skole, cafe med uteservering, kunstneratelieer, kulturkirke, humlebed, kulturhus, julemarked og skøytebane om vinteren, en bod som lag og foreninger kan selge pølser fra og et sted for gratis utlån av skøyter, slik at alle kan være med. Kirketorget er lærebokeksempelet på hvordan inkluderende og attraktiv byutvikling kan gjøres!*

Moss har de siste 15-20 årene satset bevisst på utvikling av gode byrom, gater, plasser, torg og parker. Kirketorget sto ferdig som et viktig tilskudd i 2015. Her på det gamle handelstorget hadde det de siste årene vært parkering. Nå ble hele torget frigjort til et flerfunksjonelt byrom med lekeplass, servering og god plass til markeder, konserter m.m. Kirketorget ligger midt i byens kulturkvartal omgitt av en rekke kulturinstitusjoner. Kirketorget ble planlagt i dialog med ulike brukergrupper og byens innbyggere. Det har blitt en gedigen suksess og en møteplass som samler og forener på tvers av alder, kjønn og etnisk opprinnelse.

I 2016 fulgte kommunen opp med etablering av ny kunstisbane i Kirkeparken vis-a-vis Kirketorget. Vintrene i Moss gir sjelden mulighet for å legge naturis, så her, rundt den gamle musikkpaviljongen er det nå mulighet til å gå på skøyter fra desember til mars. Med lyssetting, musikk og servering fra Kråkebua, drevet av byens frivillige organisasjoner, har den nye skøytebanen blitt en etterlengtet og populær møteplass i vintersesongen.

Med samarbeid og partnerskap som metode
Juryen uttaler: *Moss viser at det er mulig å etablere kultur for samarbeid, som gjør at ideer kan iverksettes raskt og løftes sammen. Juryen mener etableringen av et bylaboratorium (ByLab) i 2013 har vært et viktig redskap for å bygge en slik samarbeidskultur. Juryen oppfatter ByLab som god arena for dialog og ikke minst gjennom å la byens egne innbyggere slippe til med initiativ, ideer og gjennomføringskraft. Planleggingen av byjubileet "Moss 2020" illustrerer hvordan byen arbeider for å mobilisere mange aktører,* også

Kirketorget. Foto: Vibeke Arnesen

Jul på torget. Foto: Anne Manglerud

innen næringslivet, til å bidra gjennom ulike arrangementer og investeringer som kommer byens befolkning til gode.

God plankompetanse i kommunen, kultur for samarbeid og sterk satsing på kultur, kombinert med ByLab har gjort at Moss har fått enormt god effekt av begrensede midler, og er et forbilde for byutvikling.

I arbeidet med sentrumsplanen ble ByLab Moss etablert som medvirknings- og informasjonsarena i februar 2013. Moss kommune tok bokstavelig talt med seg byplanleggingen- og utviklingen ut av rådhuset og etablerte seg midt i gågata i Moss. Og har vært der siden. Etter hvert kom byantikvar, Moss I Sentrum, prosjektorganisasjonen for planleggingen av byens 300-års jubileum - Moss 2020 samt andre utviklingsfuksjoner til. Bane Nor har benyttet ByLab som medvirknings- og informasjonsarena hver siste torsdag i måneden under planleggingen av ny jernbane gjennom Moss, og lokalene har vært benyttet til utallige møter med inn- og utbyggere. Og aller viktigst har den daglige kontakten med befolkningen i Moss vært. Lokalene har vært åpne hver dag, også på lørdager. Etter etableringen av nye Moss kommune i 2020 er Bylab integrert med nytt Kommunetorg.

I tillegg til ByLab har etableringen av partnerskapet Byliv Moss vært en viktig drivkraft for by- og sentrumsutviklingen de siste årene. Partnerskapet ledes av ordføreren og involverer Moss Gårdeierforening, Moss I Sentrum, Moss Industri- og næringsforening og representanter fra frivillighet og kulturliv. Programmet har gått fra 2018-2020 og samarbeider om etableringer, arrangementer og bymiljøtiltak – og videreføres for en nye periode fra 2021.

Kirketorget. Foto: Lennart Pettersen

Bylab. Foto: Terje Pettersen

Verket. Foto: Terje Madsen

Voss

Samarbeid og satsning på sentrum ble vektlagt da Voss var finalist i 2019.

Oversiktsbilde Voss. Foto: Voss herad

Fra juryens begrunnelse:
Vossevangen har gjennom de siste årene gjennomgått en stor forandring, delvis muliggjort av at E16 nå er lagt utenom sentrum. Voss kommune har tatt tydelig grep om sentrumsutviklingen gjennom bredt samarbeid og har hentet inn nødvendig kompetanse for blant annet medvirkning og gode prosesser. Det er satset på utvikling av sentrum gjennom flere nye boligprosjekter, Vossabadet, nytt bibliotek- og kulturhus og ny videregående skole, samtidig som stedets egenart og kulturminner ivaretas og opprustes. Vossevangen fremstår som et godt eksempel på konsentrert og fremtidsrettet utvikling.

Togstasjonen er utgangspunkt for knutepunktutvikling med ny gondolbane, og blir dermed krysningspunkt mellom dagligliv og turisme. Permanente og midlertidige byromstiltak bidrar til å øke attraktiviteten for både fastboende og besøkende, og foredler stedets iboende kvaliteter på ypperlig vis. For mellomstore byer i Norge kan byutvikling være en kamp, uten tilgang til virkemidlene som storbyene har. Desto viktigere blir det å finne gode løsninger innenfor rammene en har til rådighet og bygge på stedets egne ressurser – dette har finalisten Voss gjort på forbilledlig vis gjennom aktiv tilrettelegging for byliv i sentrum.

Bygdebyen Voss – bygd for sterke opplevingar
Kommunen har ein veldig sterk identitet som er skapt på bakgrunn av lange tradisjonar, eit rikt kulturliv og spanande natur. Kommunen har satsa på merkevarebygging som eit attraktiv bu-og besøksmål gjennom mange år. No har det gått over ti år sidan kommunen vant Merket for god design gjennom si prislønte reklamekampanje i 2010. Voss har vidare satsa på berekraftig stadutvikling med sterk satsing på å utvikle sentrum. Regionsenteret Vossevangen har gjennom dei siste åra gjennomgått ei stor forandring. Bybildet

Midlertidig skøytebane. Foto: Voss herad

vert endra både som fylgje av enkeltståande prosjekt i offentleg og privat regi, og med ny sentrumsplan som legg strategiske og langsiktige føringar for Vangen.

Det har vore ein klar satsing på sentrum frå regionalt og kommunalt hold, samtidig som dei store infrastrukturprosjekta som ny gondol/kontorbygg/hotell ved kollektivknutepunkt, ny vidaregåande skule, nytt kommunalt bibliotek- og kulturhus, samt nytt badeanlegg har blitt etablert. Voss gymnas har blitt totalrenovert og supplert med idrettshall samstundes som ærverdige Voss landsgymnas frå starten på 1900-talet er bevart. Nye bustader er bygd i sentrum og nyskapande næringsverksemd med base i (ekstrem)sport- og naturturisme har blitt etablert.

Knutepunkt Voss
Utvikling av stasjonsområdet er det største enkelttiltaket i sentrum. Det er eit felles prosjekt mellom kommunen, Statens vegvesen, fylkeskommunen, Bane Nor, NSB og ROM eigedom. Frå starten allereie i 2010 har intensjonen frå alle parter vore å utvikle stasjonsområdet til å bli ein del av og supplere eksisterande sentrum på ein funksjonell og estetisk tiltalande måte. Stasjonsområdet skal i tillegg til å bygge opp under berekraftige mobilitetsløysingar, spegle Voss sin identitet og skape ein viktig tilkomst til sentrum frå vest.

Den nye gondolen startar på Voss stasjon 57 moh og ender på Hangurstoppen 820 moh. Hangurstoppen ligg midt i kjernen av Voss Resort sitt alpinanlegg som ligg tett på sentrum. På Hangurstoppen er det bygd ny restaurant og områder for leik, rekreasjon, paragliding og trim, både sommar som vinter. Prosjektet har vore eit spleiselag mellom kommunen, fylkeskommunen, Innovasjon Norge, ROM eigedom og private aktører. Det er fleire moment som var avgjørande for gjennomføring; alle som hadde interesser og mynde i knutepunktet deltok i styringsgruppe og prosjektgruppe (med toppleiing slik at beslutningar i styringsgruppa var forankra og endeleg), entusiasme og engasjement hos alle frå dag ein, stabilitet og kontinuitet i prosjektleiing og styringsgruppe gjennom heile prosjektperioden, alle kostnader var fordelt likt mellom deltakarane i heile planfasen og til sist at ein profesjonell aktør som ROM eigedom/Bane Nor heldt tak i prosjektet heile vegen.

Levande bygd og kulturminne
Store deler av bebyggelsen på Vossevangen har i dag stor verdi som kulturminne. Vangskyrkja frå 1277 står som eit landemerke i vest, saman med Fleischers hotell som begge vart reist på slutten av 1800-talet. Mykje av den historiske trehusbebyggelsen gjekk tapt under bombinga under 2. verdskrig, og nye Vangen vart gjenreist med Brente staders regulering. Bystrukturen er intakt og bebyggelsen i mur og står som han vart bygd på 1950-og 60-talet. Strukturen er eit godt bilete på tradisjonell gjenreisingsarkitektur. Verdiane er analysert gjennom ein omfattande kulturhistorisk stadanalyse.

Vangen er eit attraktivt handels-, besøk-og bustadområde, kor landskapet og dei bygningsmessige kulturminna er viktige identitetsberande element. Alle festivalane i bygda skapar viktig identitet. Vossajazz og Ekstremsportveko er internasjonalt anerkjente

Bygdelab Foto: Voss herad

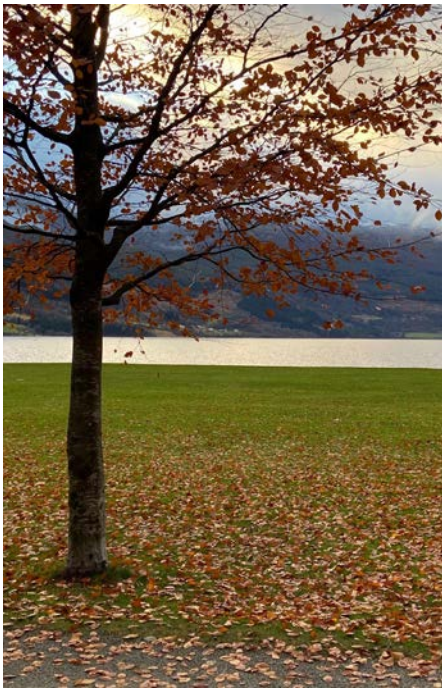
festivalar, og nyttar Vangen som ein viktig arena for formidling, konkurranse og kontakt med publikum. Dette sett Voss på kartet i både nasjonal og internasjonal samanheng.

Medverknad
Kommunen har vore innovative og ekstroverte i prosessen med å utvikle Vossevangen til ein kompakt og attraktiv tettstad. Administrasjon og politikarar jobbar mot felles mål. Kommunen har aktivt nytta nyskapande medverknadprosessar. Gode visjonsbilete for framtida er eit godt utgangspunkt for å forme ei spanande framtida på Vangen.

Etablering av Bygdelab (2018) i eit tomt butikklokale på bakkeplan i sentrum var både ei øving i å kome i dialog og i å formidle funn undervegs. Etableringa var òg viktig for å aktivere lokalar på bakkeplan som av ulike årsaker blir ståande tomme over ein periode. Bygdelaben var ein viktig arena for å engasjere dei unge. Det var ein kjekk plass for skuleklassar å besøke og det kom mange gode innspel og synspunkt gjennom direkte dialog med ungdommen. Kommunen har og nytta innovative verkemedel som digital medverknad. Ei stor spørjeundersøking kombinerte innbyggarane sine meinenger med digitale system og kart. Med å nytte denne forma for medverknad når ein ut til andre aldersgrupper og andre personar, og fangar ofte opp positivt engasjement i større grad enn kva ein gjer i dei tradisjonelle medverknadsprosessane.

Vangsgata. Foto: Voss herad

Haust. Foto: Voss herad

Prestegardsalléen. Foto: Voss herad

2020

Vinner
Straumen

Finalister
Porsgrunn
Hamar

Straumen i Inderøy

Inderøy kommune har satset på samlokalisering og gjenbruk, møteplasser og lokale attraksjoner samt sosial bærekraft og inkludering i Straumen sentrum.

Straumen sentrum i Inderøy kommune. Foto: Eddie Winther

Visjonsarbeid og proaktiv kommune
Juryen sier følgende: *I 2009 ble det tatt et initiativ som kan stå som et forbilde for hvordan et stedsutviklingsprosjekt kan starte. Det ble etablert tre scenarier for «Inderøy 2020», og innbyggerne engasjerte seg i det som tok form som en dugnad. Målet var å skape vekst gjennom å arbeide for at Straumen skulle bli et mer attraktivt og levende sted. Kommunen fulgte opp med å inngå partnerskapsavtaler med fylket og næringslivet. I disse avtalene ble ambisjoner beskrevet, roller fordelt og ansvar plassert. Lokalbefolkningen ble involvert og det ble skapt arenaer for å kanalisere engasjementet for stedsutviklingen. Målsettingen for den fysiske planleggingen var å utnytte arealene bedre, redusere transportbehovet og styrke Straumen som sted.*

Inderøy kommune har vært proaktiv bidragsyter gjennom å plassere kommunale funksjoner i sentrum, rehabilitere og gi nytt innhold i eksisterende bygg. Kommunen har også stilt tydelige krav til utviklere og leietakere av disse byggene for å sikre en felles forståelse av visjonen for sentrumsutviklingen.

Inderøy kommune har allerede startet prosessen med å fasilitere hva kommunen bør gjøre på kort og lengre sikt. Målet er flere arbeidsplasser og innbyggere med fortrinnet som prisen representerer. Det er etablert en gruppen som består av Frivillig Inderøy ved daglig leder som også er næringsdrivende og styreleder i DGO, Visit Innherred ved daglig leder, Inderøy Utvikling SA ved daglig leder, Inderøy Slakteri AS ved daglig leder samt formannskapsmedlem og gruppeleder i Ap, næringssjef og ordfører. Inderøy kommune inviterte fire eksterne aktører for å utfordre og planlegge hvordan kommunen skal ta ut potensialene for videre vekst og utvikling med grunnlag i Attraktiv by-prisen. Disse er NHO, Proneo AS, Distriktssenteret

Klokkarstu (ca. 1755). Foto: Eddie Winther

og Trøndelag fylkeskommune som skal gi innspill om hva de mener er viktige og riktige framtidige satsinger for Inderøy kommune. Kommunen har allerede satt i gang flere sentrale prosesser:

- Et nybygd omsorg- og aktivitetshus i Mosvik
- Nytt helsehus i Straumen ferdigstilles sommeren 2022
- Bygging av nytt oppvekstsenter ferdigstilles ti skolestart høsten 2022
- Utbygging av 300 daa næringsareal på Røra er startet
- Snart full bredbåndsdekning i hele kommunen
- Oppstartsfase med etterbruk av skole og barnehager

Samlokalisering og gjenbruk
Juryen sier: *I Straumen er nye boliger, omsorgsboliger, flyktningeboliger og skoler lokalisert i gåavstand til sentrum. Straumen viser at samlokalisering av skole- og kulturaktiviteter er et viktig virkemiddel for å tilby mangfold av aktiviteter hvor det er begrenset befolkningsgrunnlag. Kombinasjonen av en samlet barne- og ungdomsskole, videregående skole, bibliotek, kulturhus og kulturskole er et godt eksempel på at sambruk kan bli en arena for trivsel. I tillegg er dette etter juryens vurdering eksempel på god bruk av en kommunes begrensede ressurser.*
Som eiendomsforvalter har kommunen et tydelig fokus på gjenbruk av eksisterende bygg. Eksempelvis huser den gamle barneskolen i dag kreativt kontorfellesskap, flyktningetjeneste, voksenopplæring, frivillighetssentral og utstyrsbua Bua. De historiske bygningene Klokkarstu og Ringstu i sentrum er istandsatt og fylt med nytt innhold. Nye næringsbygg legger til rette for gode tilbud til befolkningen, mens den lokale kunstneren Nils Aas har gitt navn til et levende kunst- og kulturverksted med tilbud for alle. Til sammen bidrar dette til å skape møteplasser for alle aldre med lav terskel. Juryen merker seg at det planlagte helsehuset skal integreres i sentrum og være med på å støtte opp sentrumslivet, noe som i juryens mening vil være ytterligere et bidrag til en helhetlig sentrumsutvikling. Den gjennomgående sentrumslokaliseringen ivaretar samtidig et viktig varemerke og identitetselement for kommunen; kulturlandskapet.

Inderøy kommune har bevisst satset på samlokalisering og gjenbruk for å vedlikeholde utvalgte kommunale bygninger for å skape vekst og utvikling. Aktivitet avler ny aktivitet, hvor mennesker er den viktigste ingrediensen. Et godt eksempel er Sakshaug skole som er påkostet millioner og omdøpt til Spiren. Skolen er blitt oppusset og ivaretatt for mange aktører som Frivillig Inderøy, Bua Inderøy, MC Fellowship mot Mobbing, Tindved Kulturhage AS, hjemmesykepleien, flyktningetjenesten samt voksenopplæring.

Neste store satsing i kommende år er bygging av Inderøy helsebygg midt i sentrum av Straumen.

Sakshaug gamle kirke (ca. 1184). Foto: Eddie Winther

Foto: Eddie Winther

Arbeidet med nytt helsebygg skjer i samarbeid med næringsliv, innbyggere og kommune i en samskapingsprosess. Inderøy kommune ønsker også å satse på et nytt prosjekt som kalles Bloxx Bua-satellitter. Dette er automatiserte små versjoner av Bua som kan utplasseres hvor som helst i kommunen hvor man låner gratis sport- og fritidsutstyr. Her oppfylles kravene både til gjenbruk og å kunne tilby gratis utstyr til alle som ikke har råd til å eie selv.

Møteplasser og lokale attraksjoner
Juryen sier følgende om tilrettelegging av møteplasser og lokale attraksjoner i Straumen:
I 2009 ble det tatt et initiativ som kan stå som et forbilde for hvordan et stedsutviklingsprosjekt kan starte. Det ble etablert tre scenarier for «Inderøy 2020», og innbyggerne engasjerte seg i det som tok form som en dugnad. Målet var å skape vekst gjennom å arbeide for at Straumen skulle bli et mer attraktivt og levende sted. Kommunen fulgte opp med å inngå partnerskapsavtaler med fylket og næringslivet. I disse avtalene ble ambisjoner beskrevet, roller fordelt og ansvar plassert. Lokalbefolkningen ble involvert og det ble skapt arenaer for å kanalisere engasjementet for stedsutviklingen. Målsettingen for den fysiske planleggingen var å utnytte arealene bedre, redusere transportbehovet og styrke Straumen som sted.

Inderøy kommune har vært proaktiv bidragsyter gjennom å plassere kommunale funksjoner i sentrum, rehabilitere og gi nytt innhold i eksisterende bygg.

Kommunen har også stilt tydelige krav til utviklere og leietakere av disse byggene for å sikre en felles forståelse av visjonen for sentrumsutviklingen.

Inderøy kommune har over mange år lagt til rette for sentrumsutvikling både for næringsliv så vel som innbyggere og besøkende. Vår visjon har vært: fra fjord til fjord. Vårt mål har vært å skape et helhetlig sentrum ved å koble sammen gamle Straumen rundt Kølhagan via Meieribakken og under FV 755 fram til Nessjordet, hvor satsingen har vært etablering av næringsbygg og boliger. Kølhagan ble ferdigstilt i 2018 etter at kommunen kjøpte arealet i 2014. Planlegging ble gjort sammen med frivillighet og næringsliv. I dag brukes Kølhagan både av besøkende og egne innbyggere både til rekreasjon og som en sjøvei til og fra Straumen. Høsten 2020 ble det gjort avtaler med Inderøyfisk AS og en registrert fisker fra Inderøy om å tilby både fiskeprodukter og fersk sjømat hver fredag.

Framover i tid planlegges etablering av Den gyldne fjordvei (DGF). Sjøen og sjøveien til Inderøy har en lang historisk og kulturell dimensjon vi ønsker å belyse og vise fram som nye, lokale attraksjoner. Inderøy kommune har sammen med 15 aktører/ steder langs vår nesten 180 km lange strandlinje jobbet siden starten av 2020 med å kartlegge og analysere potensialet langs sjøen.

En spennende aktør i denne sammenhengen er Midtnorsk trebåtverksted som holder gamle

Ringstu i Muustrøparken. Foto: Eddie Winther

båtbyggertradisjoner i hevd. I prosessen har vi påpekt at trebåtverkstedet med fordel kan formidle sin kunnskap og kompetanse om båtbygging til langt flere. Dette har vært en prosess hvor kommunen støtter opp og deltar sammen med DGO og aktørene som har sin aktivitet knyttet til sjøen. En vesentlig faktor har vært en bevisstgjøring rundt synergiene som kan skapes i grensesnittet mellom DGO og DGF. Dette er en ny satsing hvor foreningen DGF forventes å bli stiftet i starten av 2021.

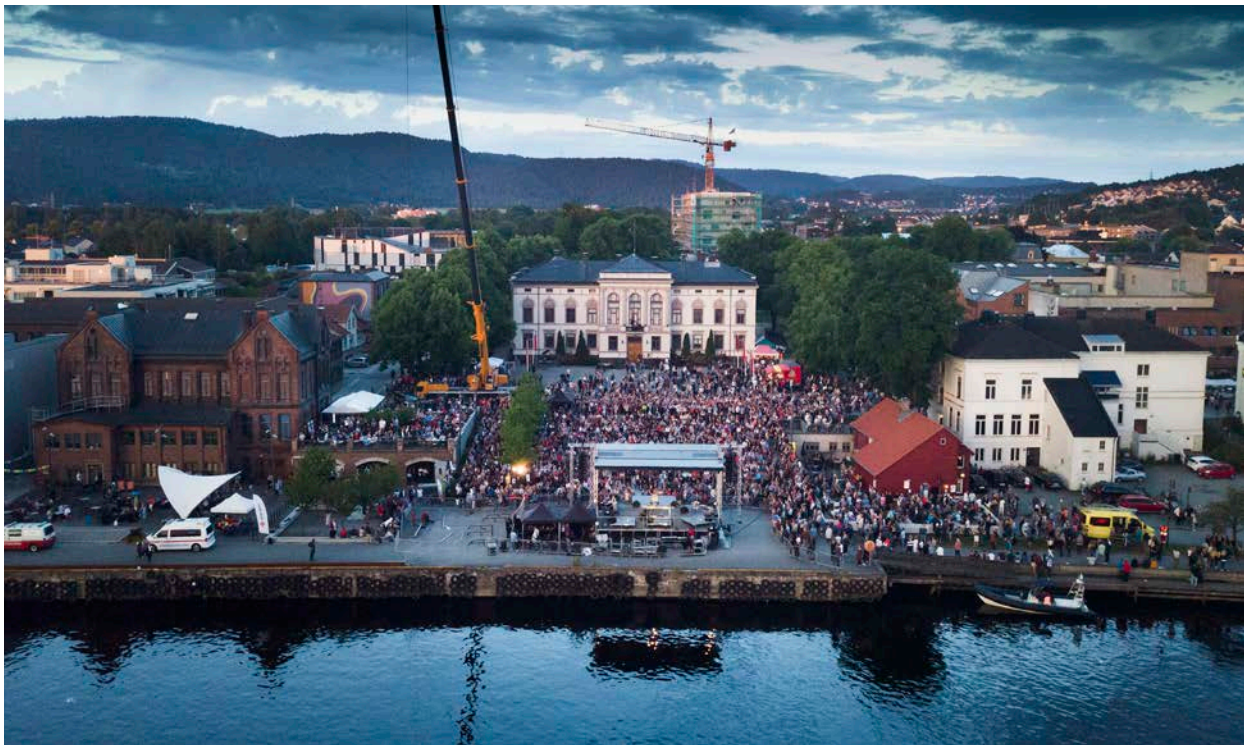
Sosial bærekraft og inkludering i sentrum
Juryen sier følgende: *Juryen lar seg imponere over kommunens arbeid med sosial inkludering og frivillighetens sentrale rolle i sentrumsbildet. Kommunen har blant annet gjennom sitt eierskap i VIDU AS vist hvordan arbeidstrening og inkludering kan inngå i virksomheter som er drivere i stedsutviklingen. Bedriften VIDU står bak lysstøperi, bakeri, servering og internettkafé, driver turistinformasjon, reparasjoner og gjenbruk, og har utviklet ulike tjenester som støtter opp under lokalsamfunnet. Alt dette samtidig som arbeidslyst og arbeidsevne styrkes og utvikles. Bedriftens lokalisering i sentrum er noe alle kommuner bør la seg inspirere av.*

Vidu og Inderøy kommune har hatt et tett og godt samarbeid over mange år. Hovedmålsettingen til Vidu AS er å bidra til arbeidsinkludering samt kvalifisere personer som står utenfor arbeidslivet. Vidu har allerede initiert et nytt tre-års (2021 – 2023) interregionalt prosjekt som kalles ReWork. Prosjektet består av Vidu på norsk side av grensa og Åre kommune er samarbeidspartner på svensk side. Formålet med prosjektet er å utvikle en gjenbruksbedrift som leverer tjenester til næringslivet, kommuner og privatpersoner innen ombruk av byggematerialer/møbler/inventar og elektriske og elektroniske produkter. Målet er å kombinere arbeidsinkludering og kvalifisering med klimabesparende tjenester og produkter. Prosjektet har som mål å skape arbeidsplasser til ufaglærte som står utenfor arbeidslivet.

Kommunens egen erfaring har vist at samskaping lykkes hvor alle som ønsker og kan blir invitert med for å bidra med sine innspill og ideer slik at vi kan etterleve vår felles visjon, best i lag.

Porsgrunn

Følgende suksesskriterier lå til grunn da Porsgrunn var finalist i 2020: Systematisk oppgradering på langs og på tvers av elva, byutvikling gjennom satsing på kultur og kulturkvartalet, fremheve historie og identitet gjennom bevaring og transformasjon parallelt med nyskapende arkitektur, og samarbeid gjennom Bypakke Grenland.

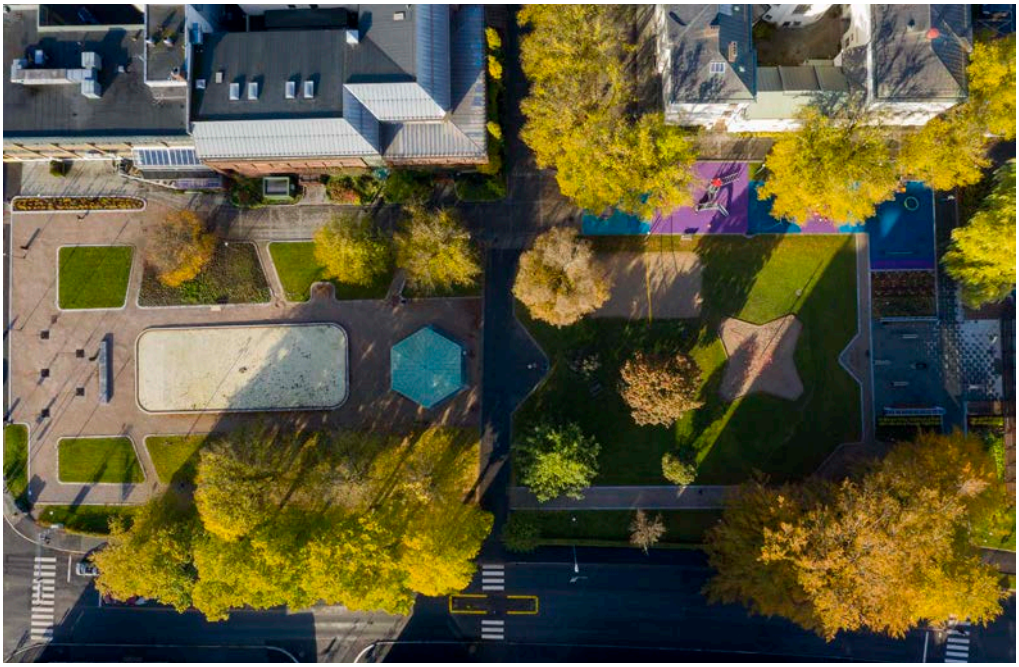
Byliv i Rådhustrappa under PIT i 2018. Foto: Dag Jenssen

Systematisk oppgradering på langs og på tvers av elva

Juryens begrunnelse: *En sentral del av den pågående transformasjonen er måten byrommene skaper koblinger mellom ulike deler av sentrum, eksempelvis mellom den oppgraderte Rådhusparken og stasjonsområdet til elven og elvepromenaden. Med bibliotekets nye inngang mot Rådhusparken har området som helhet blitt et aktivt og levende sted i tilknytning til et åpent og inkluderende byrom med lekeplass, park og skøytebane. Ved å koble sammen tjenester og tilbud med offentlige tilgjengelige uterom er det skapt gode møteplasser som på en naturlig måte inviterer til deltagelse og fellesskap.*

Porsgrunn kommune har gjennom de siste tiårene tatt et aktivt grep om byutviklingen i Porsgrunn. Byutviklingen støtter opp om sentrum og jernbanestasjonen som et viktig knutepunkt. Byen er åpnet mot elva, slik at elvas kvaliteter oppleves som en viktig attraktivitet i byen. Opprusting og byutvikling i sentrum har skjedd i akser parallelt med elva. Utviklingen startet med etableringen av Elvepromenaden, deretter parallellgatene Storgata og Sverresgate. Over tid har også flere viktige områder og byrom langs elva blitt oppgradert.

Elvepromenaden har gjennom en systematisk og trinnvis utvikling over lang tid, blitt tilgjengelig for allmenheten. Promenaden er i dag en viktig del av Porsgrunns identitet. Utvikling av promenaden fortsetter nordover mot Skien med turveg langs elva, et felles prosjekt for å knytte Skien og Porsgrunn sammen langs elva. Storgata ble transformert til miljøgate på 90-tallet. Midtre del av Storgata var Norges første pilot med skilting av sykkelgate, og nedre del av

Frodige Rådhusparken med vannspeil – skøytebane vinterstid – lekeplass og nærhet til biblioteket. Foto: Dag Jenssen

Storgata ble i 2019/2020 oppgradert og tilrettelagt for syklende, gående og kollektivtransport. Sverresgate utvikles fra vei til gate, med tosidige sykkelfelt gjennom hele sentrumsområdet. Sammen med nye Østre Porsgrunn kirke markerer Sverresgate inngangen til Porsgrunn sentrum fra sør. I tillegg utvikles to sentrale forbindelser på tvers av elva. Grønn lenke strekker seg over Porsgrunnsbrua med tosidige sykkelfelt. Forbindelsen markeres med et torg på hver side. I 2019 ble reguleringsplanen for ny gang- og sykkelbro over elva vedtatt, og detaljprosjektering pågår. Som perler på en snor knytter den grønne infrastrukturen sentrum sammen fysisk, spesielt gjennom en rekke parker og byrom, og også gjennom promenaden langs elva. Strategi for utforming av parker og plasser (2020) danner et viktig grunnlag for videre oppgradering av byens sentrum.

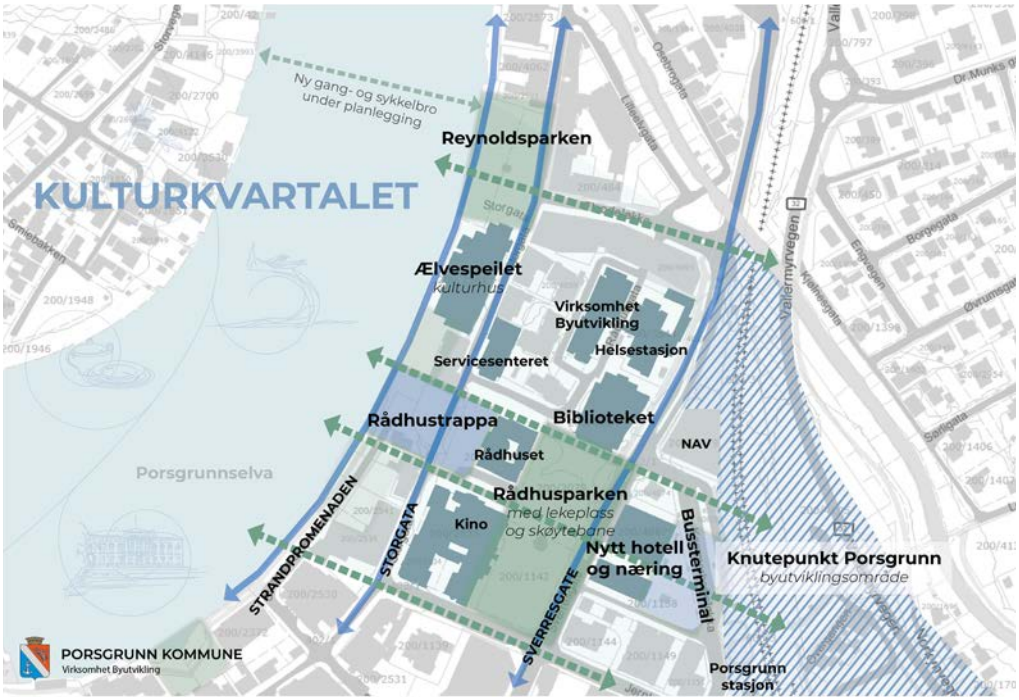
Byutvikling gjennom satsing på kultur og kulturkvartalet

Juryens begrunnelse: *Juryen er imponert over byens bruk av egen historie og kulturens rolle som brobygger i en byutvikling som styrker sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Porsgrunn har lange tradisjoner for folkelig kultur. Friteater, årlig teaterfestival, opptog som den årlige Barnas dag og prosjektet «Stedsans» er eksempler på hvordan kulturelle uttrykk kan styrke fellesskap og bevissthet om de sanselige dimensjonene ved byen. Det nye kulturhuset med kunsthall og amfiet fra Rådhuset og ned mot elven er godt lokaliserte og vellykkede kulturinvesteringer. Juryen mener Porsgrunn utmerker seg gjennom å bruke byrommene som scene for kultur og gjennom kulturens rolle for stedsutvikling.*

Sterke sjøfartstradisjoner, Porsgrunn Porselænsfabrik, men også viktige kulturbegivenheter som Barnas dag og Porsgrunn Internasjonale teaterfestival (PIT) har satt sitt særpreg på byen og alt dette er viktig for innbyggernes identitet. Vitensenteret og Sjøfartsmuseet «DuVerden» kobler historien med den nye teknologien. Intensjonen er å inspirere barn og unge.

Kulturkvartalet har funksjoner som er viktige for byliv, kultur og identitet. De siste tiårene har kommunen jobbet systematisk for at Kulturkvartalet skal få økt attraktivitet. Rådhustrappa (2007) innordner seg det flotte rådhuset fra 1905 på en meget god måte. Trappa gjør seg best full av mennesker og aktivitet, men den er også vakker i seg selv, med porselensutsmykking og bytrær. Rådhusplassen har fått en oppgradering med høy kvalitet i design og materialbruk. Kulturhuset Ælvespeilet åpnet i 2013, og fikk en sentral plassering mellom elvepromenaden, rådhustrappa og rådhuset.

Ny rådhuspark stod ferdig våren 2019. Det ble ryddet opp i trær og vegetasjon slik at området fremstår åpent. Parkens hovedgrep er beholdt, men er forsterket og strammet opp. For å styrke synergieffekten mellom biblioteket og Rådhusparken ble det bygget et nytt inngangsparti mot parken og bibliotekhagen i 2020. Kombinasjonen av bibliotek som er åpent ut mot parken, bibliotekhage, skøytebane og lekeplass har lagt til rette for en møteplass for ulike aldersgrupper gjennom hele året.

Kart over kulturkvartalet

Nytt hotell og nytt næringsbygg gir en sterk kobling mellom Rådhusparken og kollektivterminalen, og videre i retning knutepunktet. Samtidig er flere siktlinjer direkte til elva ivaretatt som et viktig element i utviklingen av området.

Fremheve Porsgrunns historie og identitet gjennom bevaring og transformasjon – parallelt med nyskapende arkitektur
Juryens begrunnelse: *I Porsgrunn står byens historie sterkt. Dette kommer tydelig til uttrykk i byutvik-lingen. Bygningsvern, transfjormasjon og gjenbruk av eldre bygninger er sentrale elementer som bidrar til å styrke byens egenart. Samtidig har kommunen vært modig gjennom bevisst å tilføre flere bygg vår tids uttrykk, slik som Østre kirke og DuVerden sjøfarts-museum og vitensenter.*

Høsten 2019 åpnet nye Østre Porsgrunn kirke. Kirken markerer inngangen til sentrum for dem som ankommer fra sør. Kirken har allerede blitt en turistattraksjon og melder om gode besøkstall, og dens arkitektur har skapt mye engasjement lokalt og nasjonalt.

Powerhouse Telemark (2020) har blitt et viktig signalbygg. Bygget ligger i en eksisterende næringsklynge ved Frednesbrua og bidrar til å styrke sentrumsaksen langs elva. Powerhouse er tegnet av Snøhetta og har fått internasjonal omtale som et banebrytende bygg som setter en standard for bærekraftig utvikling i framtiden.

Elvefronten har helt siden byens stolte seilskutetid vært byens viktigste næringsområde, men etter hvert ble elva mindre viktig som transportåre, og områdene ble lite brukt. De siste tiårene har kvalitetene langs elva igjen blitt attraktive, og områdene har fått nye funksjoner.

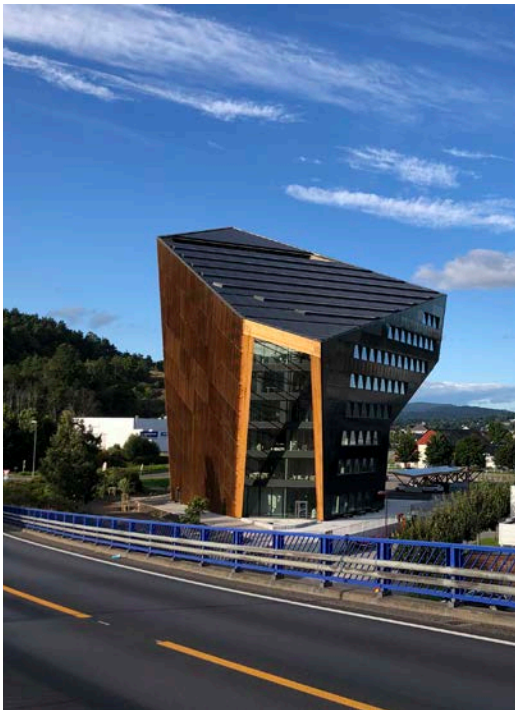
Langs elva har det foregått en trinnvis utvikling sørover. Elvefronten er åpnet opp med promenaden, parkområder og boliger. Bratsberg brygge var ferdig i 2007 og det nye området nye Øya i elva ble ferdig i 2018. Lengst sør på begge sider av elva er to store transformasjonsområder under utvikling: Porsgrunn mekaniske verksted og Nedre Frednes.

Fremover er Knutepunkt Porsgrunn et prioritert prosjekt i Bypakke Grenland. Det er byens største og mest sentrale transformasjonsområde, som har et betydelig byutviklingspotensial på inntil 160 000 kvm BTA.

Samarbeid gjennom Bypakke Grenland
Juryens begrunnelse: *Gjennom etableringen av Bypakke Grenland viser Porsgrunn hvordan regionalt samarbeid kan styrke kommunens kapasitet i arbeidet med å skape gode betingelser for byens*

Passasje nytt hotell (2019) med utsikt mot Rådhusparken og elva, Foto: Dag Jenssen

Powerhouse Telemark. Arkitekt: Snøhetta. Foto: Elise Brændaas

innbyggere, tilreisende og næringsliv. Juryen mener at viljen til samarbeid, kombinert med forståelsen av stedets historie og kultur som drivkrefter i byutvikling, er forbilledlig og viser viktigheten av å jobbe langsiktig med stedets ressurser som kapital.

Byutviklingen er et resultat av et tverrfaglig samarbeid, både kommunalt og regionalt. Det har vært en politisk vilje til å prioritere dette arbeidet, og administrativt har kommunalteknikk, byutvikling, kultur og andre i kommunen samarbeidet om ulike prosjekter. Kommunens kulturavdeling er dedikert til arbeidet med aktiviteter og kultur i sentrum, og samarbeider med sentrumsselskapet Porsgrunn min by.

Den store satsingen på sykkel, gange og kollektiv er gjort mulig gjennom Bypakke Grenland. Det er et samarbeid mellom Porsgrunn, Skien og Siljan kommuner, Statens vegvesen, Vestfold og Telemark fylkeskommune og Jernbanedirektoratet.

Østre Porsgrunn kirke. Arkitekt: Espen Surnevik. Foto: Elise Brændaas

Hamar

Mjøsbyen Hamar – Innlandets urbane hjerte. Fra anonymt sted på kartet til en by med tydelig identitet og stolte innbyggere.

Hamar sett fra Mjøsa. Foto: Bård Bratlie

Oppmerksomheten om Hamars identitet og kvaliteter startet for rundt 15 år siden, da byens politikere la for dagen en ambisiøs og langsiktig satsing. De erkjente at kommunen kunne påvirke retning og fart på utviklingen og valgte å bruke byutvikling strategisk til å posisjonere Hamar for framtidig vekst.

En markant start på satsingen var storinvestering i Hamar kulturhus, som åpnet i 2014. Beliggende midt i sentrum ble kulturhuset et mangfoldig treffpunkt hvor det yrer av liv fra tidlig til sent. Samtidig med bygging av kulturhuset ble bilvei og parkeringsplasser utenfor erstattet av et stort, levende torg, som blant annet ble arena for en årlig utendørskonsert av stort format. Før pandemien traff, samlet Sting, Elton John og A-ha tusenvis av publikummere på Stortorget. Kulturlivet i Hamar blomstrer, og byen har gjennom mange år befestet seg i toppen på Norges kulturbarometer.

Bylab for innbyggerne
Likevel var det for bare tre-fire år siden stor bekymring for sentrum, og vi så nedleggelser og tomme lokaler. Mange snakket om sentrumsdød. Ytterligere grep og nye metoder måtte til. I 2017 ansatte Hamar kommune en egen byutvikler, og snart ble Bylab Hamar etablert. Bylab skulle være en åpen arena for både innbyggere og fagmiljøer. Så langt har det vært holdt over 200 arrangementer om byutvikling og konkrete prosjekter – alt fra åpne folkemøter til tegne-workshop for barn. Den store suksessfaktoren med Bylab er at medvirkningsbegrepet er utvidet til samskaping.

Strategisk samarbeid
I Hamar er man tydelig på at byutvikling ikke er kommunens oppgave alene, og et strategisk samarbeid med gårdeier- og sentrumsforening gir nå resultater.

Triangelen mathage. Foto: Hamar kommune

Mjøsfronten. Foto: Hamar kommune

Mange forretningsbygg er rustet opp de siste årene, gatekunst har gitt liv til tidligere anonyme fasader, og aktørene samarbeider om langsiktig programmering av sentrum. Ved gater, torg og andre møteplasser har møblering, grøntstruktur og belysning bidratt til økt besøk og trivsel for alle.

En levende by
Metodisk og langsiktig arbeid er bærebjelken, men samtidig har det vært viktig å prøve ut nye ting, la ideer komme tidlig ut i livet og la innbyggerne avgjøre hva som fungerer. Metodikken til Bylab har vært å tidlig kunne teste ut konsepter for å se hva som bidrar til økt byliv. Målinger viste at bylivet i Hamar økte med hele 36 % fra 2012 til 2019. Man ser også at bruk av byen har endret seg mye: I 2012 var aktiviteten konsentrert om få byrom, men i dag er bylivet spredt over hele sentrum. Også for handel og næring har pilene snudd. På de siste par årene kan man i Hamar telle hele 50 nyetableringer!

Mjøsa er viktig i Hamar
Innbyggerne trekker fram Mjøsa som det aller viktigst for byens identitet; for rekreasjon og opplevelser. Den bynære strandlinjen er utviklet gjennom mange år, og området Koigen – med sandstrand, tursti, volleyballbaner, skatepark og treningsapparater, er sommersesongens mest populære samlingssted. Her ligger det berømte stupetårnet, som også er blitt arena for en årlig Soloppgangskonsert.

Et viktig grep i ny sentrumsplan for Hamar er å knytte byen enda bedre sammen med Mjøsa, og i sommer har et nye tiltak med mat, sosiale møteplasser, kunst og aktivitetstilbud blitt prøvd ut i strandsonen. Mange har sett og omfavnet smakebitene av hva Mjøsfronten kan være og bli framover.

Miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft
Hamar ligger midt i det frodigste jordbruksområdet i landet. Økt bevissthet om hvilken ressurs det er for regionen, har gitt en satsing på Urbant landbruk som et grønt bidrag til byutviklingen. Til nå er parsellhager, urbane bier, blomsterenger som pollenstasjoner og en mathage midt i byen blitt resultatet. Her drives prosjektene delvis dugnadsbasert og skaper en kombinasjon av møteplasser, fritidsaktivitet og frivillig arbeid, ut fra en bevissthet om sosial bærekraft.

Også Sykkelbyen Hamar og myke trafikanter har en viktig plass i byutviklingen. Flere hovedgater og hovedinnfartsåren til byen har fått brede fortau og rødmalte sykkelfelt. Også kollektivtilbudet i og rundt Hamar er sterkt forbedret de siste årene. Uteserveringer og frodig beplantning fremmer også trivselen i sentrum.

Fortid og framtid
Mye har altså skjedd i Hamar, men utviklingen stopper ikke her. Høsten 2021 vedtas en ny sentrumsplan som har engasjert innbyggerne, og hvor ambisjonene fortsatt er høye. En videre utvikling av strandlinjen mot Mjøsa og flere boliger i sentrum en sentrale temaer i den nye planen.

Videre utvikling skal ytterligere styrke Hamars identitet ved å bevare, ta i bruk og bygge videre på byens kulturhistorie. I dette ligger en transformasjon fra industri til boliger i sentrumsnære områder og videre bruk av kunst og kultur i programmeringen.

Tegnesøndag i bylab. Foto: Hamar kommune

Samspillet mellom sentrum, Mjøsa og landskapet rundt skal skape opplevelser som er særegne for Hamar.

Hamar skal fortsatt utvikles gjennom medvirkning og engasjement hos innbyggerne. Med gode prosesser skal byentusiastene bli stadig flere, og Hamar skal tørre å ta en stadig mer markant, nasjonal posisjon som Mjøsbyen og Innlandets urbane og pulserende hjerte.

Juryens begrunnelse
Juryen mener Hamar har gjort mye som har styrket byens attraktivitet gjennom store og viktige investeringer i sentrum med bygninger, byrom, gateløp og områder for rekreasjon, og kan vise til befolkningsvekst og økt omsetning i sentrum. I dette arbeidet har involvering av innbyggere og næringsliv stått sentralt. Arbeidet med innbyggerinvolvering bygger på kunnskap og kompetanse, og vilje til å prøve ut løsninger i tett samspill mellom aktører og interesser.

Samskaping gjennom innbyggerinvolvering
Bylab Hamar holder til i et åpent og inviterende lokale i gågata i sentrum hvor den fungerer som en attraktiv og inviterende møteplass for kreativt og dynamisk samspill mellom kommune, innbyggere og næringsliv. Bylaben fremstår som en arena med stor takhøyde, hvor det er mulig å teste ut nye ideer, prøve og feile, og hvor innspill fra brukermedvirkninger tas på alvor gjennom å samles i en egen database.

Sentrumsinvesteringer skaper attraktivitet
Hamar har gjort flere viktige investeringer i sentrum som bygging av multifunksjonelt kulturhus i tilknytning til oppgradert torg og rehabilitering av den historiske basarbygningen like ved. Flere bygninger i sentrum transformeres fra industri og næring til bolig, mens andre kvartaler er under ombygging og får nytt sentrumsrettet innhold. I kombinasjon med en langsiktig satsing på å skape møteplasser, torg og lekeplasser bidrar dette til å styrke byens urbanitet og attraktivitet. Byens positive utvikling styrkes gjennom plasseringen av nytt kjøpesenter nært sentrum.

Herlighetsverdier for alle
Juryen er imponert over utviklingen av utearealene langs Mjøsa i området Koigen som er bredt tilrettelagt for aktivitet med utetreningsapparater, stupetårn, kunst, basketball, skateanlegg, grillplass og turstier. Måten Hamar har utviklet sentrumsnære områder til selvorganiserte aktiviteter er forbilledlig, og er med på å skape 'herlighetsverdier' for både innbyggere og besøkende.

Dokumentasjon og evaluering
Gjennom denne utviklingen har Hamar vært opptatt av å dokumentere og evaluere resultatene, blant

Matkvartalet. Foto: Viktoriakvartalet ved Andrea Vold

Bylab. Foto: Hamar kommune

annet gjennom bylivsregnskap i 2012 og 2019. Dette har gitt kommunen grunnlag for å vurdere effekten av sentrumssatsingen og aktivt velge veien videre. Resultatene så langt viser at samskaping fungerer. Byen vokser og næringslivet investerer nye tilbud som gjør Hamar enda mer attraktiv som destinasjon.

Juryen mener Hamar har funnet gode verktøy for å gjøre sentrum til et attraktiv sted for innbyggere, tilreisende og for næringsliv. Dette er gjort gjennom å tilegne seg kunnskap, hente inn faglig kompetanse og prøve ut nye løsninger sammen. Hamar har på en forbilledlig måte vist verdien av nærhet mellom beslutningstakere og initiativ fra innbyggere og næringsliv, og med lav terskel fra ide til handling. I tillegg viser kommunen vilje til å investere i økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft gjennom å investere og drifte offentlige uterom, gjenbruk av eldre bygninger og et langsiktig strategisk arbeid med å samle funksjoner i sentrum.

2021

Vinner
Skien-Porsgrunn

Finalister
Henningsvær
Saupstad-Kolstad

Skien og Porsgrunn

Forpliktende samarbeid om strategisk byutvikling på flere nivåer, var nøkkelen til at Skien og Porsgrunn vant attraktiv by-prisen i 2021.

Flyfoto Grenland. Foto: Dag Jenssen

Strategisk byutvikling
Utdrag fra juryens begrunnelse: *I Grenland klarte imidlertid kommunene, sammen med fylkeskommunen, Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Statsforvalteren, å enes om felles prioriteringer i en bypakke, endelig godkjent i 2015. Bypakken har utløst betydelige investeringer i bymiljø og byrom, bedre forbindelser og mer miljøvennlig mobilitet gjennom satsing på kollektiv, gående og syklende. Til tross for at patriotismen for egen by er like sterk i Skien og Porsgrunn som andre steder, ser politikerne ut til å ha maktet oppgaven det er å se hvordan funksjoner kan fordeles og deles mellom byene – fordi begge i sum kommer godt ut av det. […] Skien/Porsgrunn har, i samarbeid med statlige og regionale myndigheter, her lagt grunnlaget for større sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft for sin region. Samtidig har bærekraftsmål 17, «Sammen for å nå målene», vist sin styrke! Juryen mener at kulturen for samarbeid som er etablert i Grenlandsregionen er noe andre tettsteder og byområder i Norge kan lære av.*

Grenland er et sammenhengende byområde med over 108 000 innbyggere. Det er et felles bo- og arbeidsmarked, med Skien og Porsgrunn som de to bysentrene. Bystrategi Grenland er et forpliktende samarbeid om areal, transport og klima som ble startet i 2008. Samarbeidet består av kommunene Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan, Vestfold og Telemark fylkeskommune, Statens vegvesen, Jernbanedirektoratet og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark.

Bystrategi Grenland har tre hovedmål:

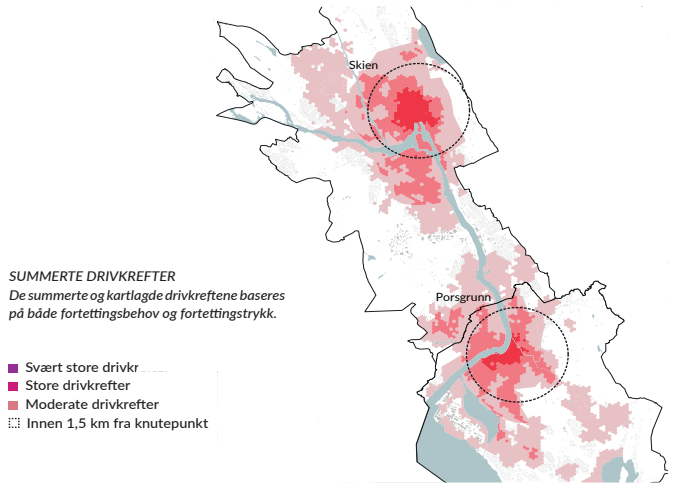
- Klimagassutslipp, kø, luftforurensning og støy skal reduseres gjennom effektiv arealbruk og ved at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykling og gange
- Regionen skal være attraktiv for et mangfoldig næringsliv og høykompetent arbeidskraft
- Grenland skal være et attraktivt sted å bo med levende bysentra og gode transportløsninger

Helhetlig, langsiktig planlegging på tvers av kommunegrenser og forpliktende samarbeid mellom de offentlige aktørene er nøkkelen for å skape en felles plattform og ta riktige beslutninger mot felles mål. Regional plan for samordna areal og transport (Bystrategi Grenland 2014) er byområdets felles strategi og styringsverktøy. Planen setter overordna rammer for arealbruk og transport, og er planforankringen til Bypakke Grenland. Bypakkas handlingsprogram setter konkrete rammer for prosjektene og blir revidert og politisk behandlet årlig i fylkeskommunen og de tre kommunene som er med i bypakka.

Bypakke Grenland gjør satsingen på kollektiv, sykkel og gange mulig gjennom en rekke store og små prosjekter. Belønningsavtalen med staten sikrer et attraktivt busstilbud med høy frekvens og svært lave priser, og har bidratt til en rekke investeringer i byrom og tiltak for myke trafikanter. Porteføljestyringen av bypakka med årlige vedtak av handlingsprogrammet sikrer politisk forankring og gir god sammenheng med byutviklingen. Gode formelle og uformelle møteplasser er viktig for å skape tillit og finne løsninger i fellesskap når så mange parter samarbeider.

Flere av prosjektene i bypakka styrker spesielt Grenland sin posisjon regionalt, som Knutepunkt Porsgrunn og Togstopp Skien. Undersøkelser viser at nærhet til effektive kollektivknutepunkt i bysentrene er viktigste lokaliseringskriterium for eiendomsutviklere. Potensialet for at folk skal velge kollektiv, sykkel eller gange som transportform til og fra arbeid og skole er størst nær knutepunktene. Bypakke-prosjekter som turveg langs begge sider av elva er med på å øke attraktiviteten og rekreasjonsmulighetene i begge byene, og knytter dem bedre sammen. Det er en stor bredde i bypakkeprosjektene: fra snarveier, bygging av fortau og gang- og sykkelveier og utbedring av bussholdeplasser til større gate- og veiprosjekter. En god del av prosjektene er små i utstrekning, men mange i antall, og disse gir økte muligheter for å velge miljøvennlige transportløsninger.

Bypakke Grenland fase 1 er gjennomført om få år, og Bystrategi Grenland-samarbeidet er i gang med å oppdatere kunnskapsgrunnlaget for å utforme en ny langsiktig bystrategi og kunne videreføre bypakka. Analysearbeidet skjer kontinuerlig, som for eksempel gjennom studien Verdiskapende fortetting i Grenland (Spacescape og Vill 2020). Denne fortettingsstudien viser et fortettingspotensial på 80-100 prosent for bolig og næring innenfor gangavstand til knutepunktene i Skien og Porsgrunn. Det er store drivkrefter for fortetting i de sentrale områdene, og studien viser at en kompakt fortetting og utvikling ved knutepunktene vil gi en sterk økning i grunnlaget for handel og service.

Verdiskapende fortetting i Grenland. Ill.: Spaceescape og Vill 2020

Nye analyser av transportsystemet (Norconsult 2021) underbygger muligheten det ligger i å utnytte fortettingspotensialet og fortette med kvalitet, og satse enda mer på tilrettelegging for gående og syklende, spesielt inn mot og i sentrum. Rapporten påpeker betydningen av lokalisering av offentlige virksomheter og kontorarbeidsplasser til sentrum, og hvordan vakre nære rekreasjonsmuligheter i og ved byene får økende betydning ettersom byene vokser.

Fortettingen som pågår i Grenland er tydelig i sentrale områder i begge byene, blant annet med en rekke nye boliger og næringsetableringer. Store områder langs elva transformeres, og elvas kvaliteter blir fremhevet og tilgjengeliggjort. Relokalisering av blant annet Vestfold og Telemark fylkeskommune og NRK til henholdsvis Skien og Porsgrunn sentrum bidrar også til å styrke ønsket utvikling. I sum gir dette mer levende bysentra, og gjør at Grenland blir et mer attraktivt sted å bo og jobbe.

Bystrategi Grenland fortsetter den felles satsingen om areal, transport og byutvikling. Det legges opp til felles vedtak av ny bystrategi og bypakke i 2022, som vil legge grunnlaget for en langsiktig byvekstavtale med staten og en revidert regional plan for areal og transport i byområdet. Fortetting med kvalitet, knutepunktutvikling, rv. 36, et styrket tog- og busstilbud og fremkommelighetstiltak for kollektivtransport og myke trafikanter er sentrale tema. For å lykkes med å nå felles mål i Grenland legges det stor vekt på god informasjon og åpenhet i prosessen, både gjennom fysiske og digitale møteplasser, tett dialog med media, aktivitet i sosiale medier og kampanjer.

Skien Landmannstorget park og kollektivknutepunkt. Foto: Dag Jenssen

Handlingsprogram for Skien sentrum - Skien 2020
Skien 2020 er et program som skal skape et mer levende og attraktivt bysentrum. Satsingen ble vedtatt av Skien bystyre i juni 2013. Det et unikt samarbeidsprosjekt hvor aktører i byen og kommunen står sammen for å nå målene. Samarbeidet er en forutsetning for å lykkes og det må hele tiden utvikles.
Det har blant annet ført til at Servicebyen Skien og Skien gårdeierforening har gått sammen og dannet en felles forening, Skien By.

Arbeidet med å få mer liv i sentrum er langsiktig. Målet er at flere bor, jobber, handler og har gode opplevelser i sentrum. Handlingsprogrammet skal være den røde tråden som gjør at store og små tiltak trekker i samme retning. Samarbeidet har vært vellykket og partene vil i årene framover revidere og utvide programmet med en horisont mot 2030.

Mange av tiltakene i handlingsprogrammet er bypakkeprosjekter. Det største som hittil er gjennomført er kollektivknutepunktet og parken på Landmannstorget. For å få et enda mer kompakt og effektivt kollektivknutepunkt utreder kommunen, i samarbeid med Jernbanedirektoratet og Bane Nor, etablering av et togstopp i fjellet ved Landmannstorget. Det vil ikke bli en fullverdig stasjon, men en perrong som gjør at togene kan gjøre korte opphold her i tillegg til på Skien stasjon på Nylende.
Av de andre større prosjektene som kommer de neste årene er gang- og sykkelbru over Bryggevannet og opprusting av Kverndalen. Dette siste området nord i byen har aldri blitt fullført og har blitt forsømt i flere tiår. Nå fortettes området og det nord-sørgående park- og gågatedraget rustes opp. Private utbyggere skal bygge tett opptil 200 boliger der, og kommunen har valgt å bidra til fortettingen ved å legge sitt nye bo- og dagsenter til Kverndalen.

Mosaikkprosjektet, opprustingen av flere av bakgårdene i Murbyen, ble lagt merke til og har gitt kommunen god erfaring med rehabilitering og samarbeid med gårdeiere. Flere gårder og større deler av kvartaler skal rehabiliteres framover og da kommer erfaringen fra Mosaikk godt med.

Gang- og sykkelbru over Bryggevannet vil ha stor betydning for at de ulike delene av sentrum vil bli

Over: Skien, mulig inngang til nytt togstopp ved Landmannstorget. illustrasjon: Vill Arkitektur AS
Under: Skien, Kverndalen bo- og dagsenter. Illustrasjon: Børve Borchsenius

Mosaikk, i Skien. Fra Ibsenpassasjen, sett fra Torggata. Foto: Camilla Jensen

bedre koblet til hverandre. Det vil gi betydelig kortere forbindelser internt i sentrum og gjør at beboere på østsiden av elva vil få viktige målpunkt som sykehus og kjøpesenter innen gang- eller sykkelavstand.

Utbyggingen av 50-60 000 kvadratmeter bruksareal på Skien brygge starter i første halvdel av 2022, samtidig med at gangbrua som vil knytte området til Klosterøya påbegynnes. Første byggetrinnet vil starte i nord ved Tollboden og inneholde flere større byrom som plasser, parker og brygger. Hovedsykkelruta på østsiden av elva mot Porsgrunn vil gå gjennom området.

Samtidig med avviklingen av papirfabrikken på Klosterøya jobbet Norske Skog med planleggingen av en ny bydel som skulle erstatte industrivirksomheten. Øya er i ferd med å få en allsidig miks av næringsvirksomheter, undervisning, kultur og boliger. På vestsiden er det utelukkende boliger. Den nordøstlige delen, Tømmerkaia, vil i løpet av få år være fullt utbygd med utleieboliger i regi av Steinar Moe eiendom. Leietakere for disse vil blant annet være elever på Skien videregående og ansatte/innleide ved Teater Ibsen. Ansatte og elever på videregående er også involvert i planleggingen og vedlikeholdet av grøntområdene på Tømmerkaia. Turveien på vestsiden av Klosterøya inngår i det sammenhengende turveisystemet rundt Hjellevannet. Med bygging av de to gang- og sykkelbroene til Smieøya og Jernbanebrygge vil østsiden av øya bli en del av et sammenhengende turveisystem rundt Bryggevannet.

Bypakkeprosjekter gjør Porsgrunn mer attraktiv
Se også eksempelsamlingens del om da Porsgrunn var finalist i 2020. Bypakke Grenland har gjort mye for Porsgrunn gjennom en rekke store og små prosjekter. Prioritering av kollektiv, gange og sykkel gjør at det blir enklere å velge disse transportformene. Den synlige og omfattende oppgraderingen er positiv for bylivet og gjør at spesielt sentrum har blitt mer markert. Det blir et mer attraktivt sted å ferdes, bruke tid, møte folk og etablere virksomheter.

Gang og sykkelbru over Bryggevannet i Skien. ill.: soso36

Under: Boliger på Tømmerkaia i Skien. ill.: HRTB

Oppgraderte Sverresgate i Porsgrunn med plass til buss og sykkelfelt, rammes inn av nytt hotell til venstre og Rådhusparken til høyre
Foto: Elise Brændaas

Oppgraderingen av traseen Kirkebakken-Sverresgate- Hovenggata er et av de store prosjektene i bypakka, hvor en sentral vei gjennom sentrum har blitt en bygate med stram gateprofil. For å prioritere kollektivtrafikken er gata avlastet for mye trafikk, og det er etablert kantstopp. Syklister er også prioritert gjennom brede sykkelfelt. Prosjektet har stor betydning for å nå målene om økt fremkommelighet for kollektivtrafikk og syklende. I tillegg bidrar prosjektet også til en positiv opplevelse av Porsgrunn sentrum.

Storgata er 2 km lang og parallellt med elva slynger den seg gjennom sentrum. Storgata er en møteplass med mange målpunkter, og store deler av gata ble oppgradert til miljøgate på 90-tallet. Gjennom bypakka har utvalgte øvrige strekninger i Storgata fått et betydelig løft med nytt bygulv og infrastruktur for sykkel. Storgata fremstår i dag som en attraktiv gate som rammer inn og legger til rette for handel, spisesteder og opphold. De store gateprosjektene tar tid å planlegge og å realisere. Parallellt gjennomføres også enkle, effektive og rimelige tiltak med midler fra bypakka og spesielt belønningsordningen. Sykkelveg med fortau i Kulltangvegen er et slikt tiltak, som gjør det mer attraktivt å sykle og gå, her i frodige omgivelser langs Sundjordkanalen.

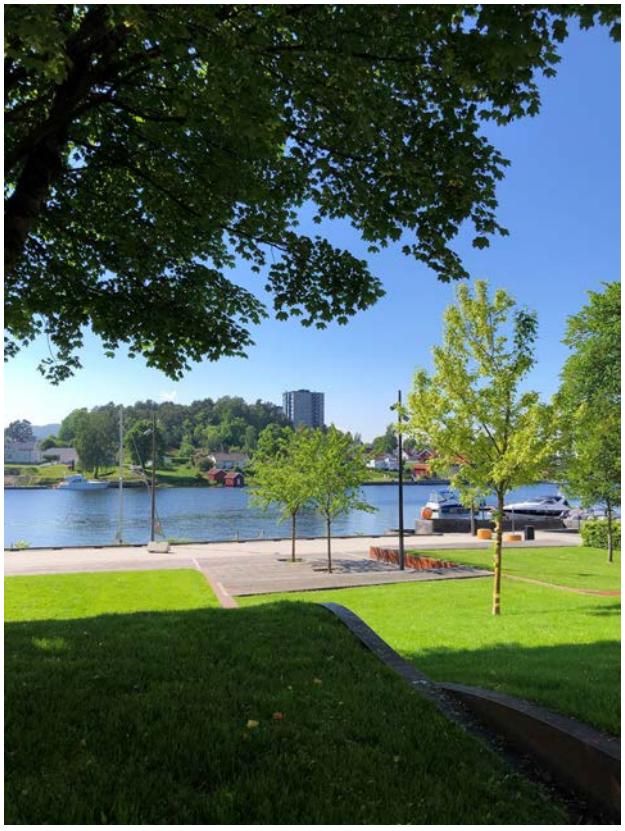
Grønn lenke er prosjektet som endrer Linaaesgate, PP-krysset, Franklintorget og Raschebakken fra å være et utpreget veganlegg til en bygate som krysser elva og går gjennom ulike byrom. Store deler av prosjektet er ferdigstilt, og det er blant annet etablert nytt bygulv med naturstein, torg, sykkelfelt, og parkdrag. Grønn lenke er avlastet for gjennomgangstrafikk, dette er positivt for fremkommeligheten til kollektivtrafikken som beveger seg gjennom dette sentrale området.

Et annet sentralt bypakke-prosjekt er etablering av en sammenhengende, attraktiv, grønn turvegforbindelse langs elva mellom Porsgrunn og Skien. Turvegen skal fungere både som transportåre og til rekreasjon og vil gjøre elva og områdene langs den mer tilgjengelig for befolkningen. Det er i dag etablert korte strekninger

Over til venstre: Sykkeleveg og fortau på Sundjordet i Porsgrunn. Foto: Elise Brændaas
Over til høyre: Oppgraderte Storgata i Porsgrunn. Foto: Elise Brændaas
Under til venstre: Grønn Lenke med sykkelfelt, trær og torg i Porsgrunn. Foto: Elise Brændaas
Under til høyre: Reynoldsparken, Strandpromenaden og elva i Porsgrunn. Foto: Elise Brændaas

Planlagt ny gang- og sykkelbru over elva ved Reynoldsparken i Porsgrunn. Illustrasjon: Soso36 og Løvseth+Partnere

med turveg langs elva. I Porsgrunn vil turvegen bli en forlengelse av den etablerte og svært populære strandpromenaden langs elva. Etter hvert som nye strekninger blir opparbeidet vil dette bli et unikt prosjekt som knytter Skien og Porsgrunn sammen. Videre vil Bypakkeprosjektet ny gang- og sykkelbru øke konkurransekraften til gang- og sykkelreiser og forkorte reisetiden betydelig. Brua vil knytte vestsiden tettere til nordre del av sentrum med viktige målpunkt som jernbanestasjonen, bussterminalen, rådhuset, kulturhuset Ælvespeilet, en rekke service- og serveringsbedrifter, og ikke minst aksen mot Campus Kjølnes med universitetet, skoler og idrettsanlegg.

Fremover er Knutepunkt Porsgrunn Bypakkas største prosjekt i Porsgrunn. Planområdet er omtrent 400 dekar, og det er anslått et utbyggingspotensial på omtrent 150 000 m2 BTA. Prosjektet skal legge til rette for kompakt byutvikling i det mest sentrale området ved jernbanestasjonen, og slik redusere transportbehovet. Det er ønskelig å utvikle et pulserende knutepunkt med gode løsninger for mobilitet, med attraktive byrom og høy tetthet av arbeidsplasser og boliger. Realiseringen av Knutepunkt Porsgrunn vil gi positive ringvirkninger langt utover planområdet, og er et svært viktig regionalt prosjekt.

Les mer om samarbeidet, strategien og prosjektene hos:
Bystrategi Grenland, Bypakke Grenland, Skien 2020

VERKSTED

Henningsvær

Henningsvær er et av de største og viktigste fiskevær i Lofoten, både før og nå. Stedet er i medvind og har stor attraksjonskraft på besøkende, kulturnæring men har også en oppegående fiskerinæring. Godt samarbeid mellom kommune, næringsliv, fylkeskommune, Riksantikvar og Innbyggerforening trekkes frem av juryen som avgjørende for god forvaltning av stedets ressurser.

Henningsvær havn. Foto: Vågan kommune

Henningsvær har opplevd mange opp og nedturer i forbindelse med svingningene i fiskerinæringen, som over år har vært i fiskeværets bærebjelke. Stedet er fremdeles kommunens viktigste fiskerihavn men turistnæringen har gitt stedet en ny fot å stå på med mange nye arbeidsplasser, kulturtilbud og nye innbyggere.

Prosjektet Henningsvær nye tider, som var et samarbeid mellom Riksantikvar, Nordland fylkeskommune og Vågan kommune, bidro til et økt fokus på stedet og tilgang på midler som gjorde det mulig å realisere flere viktige prosjekter:

- Nytt Torg i Henningsvær
- Etablering av Tuftepark
- Brannsikring av trehusbebyggelsen i Henningsvær
- Renovering av «Storhagen», den eneste kommunale parken i Henningsvær.
- Bedring av belysning langs Kaiveien
- Renovering av den gamle fergekaia.

Henningsvær stadion. Foto: Vågan kommune

Fra juryens vurdering:
Juryen ser at innbyggere, næringsliv og kommune er svært opptatt av å ta vare på stedets autentisitet i møte med nye tider. En engasjert innbyggerforening har i samarbeid med kommunen fått på plass infrastruktur som parkeringsavgift, offentlig toalett, og offentlig torg/gatetun. Kommunen har nylig videreført boplikt og skal i løpet av høsten ta endelig stilling til Riksantikvarens forslag til fredning av Henningsvær som kulturmiljø.

Juryen mener Henningsvær viser hvordan samarbeid er helt avgjørende, både når det gjelder å forvalte stedets ressurser og kvaliteter, og håndtere krefter og motkrefter i stedsutviklingen. Kombinasjonen av engasjement og innsats fra innbyggere og lokalt næringsliv med kommunale vedtak og styringsverktøy, er sentralt i arbeidet med å utvikle Henningsvær uten å miste «stedets sjel.

Vågan kommune har valgt å fokusere sterkt på nært samarbeid med stedets Innbyggerforening og generell involvering av innbyggere og næringsdrivende. Arbeidet med den pågående Kulturmiljøfredning har kanskje vært den mest involverende som Riksantikvaren har hatt, og der har Kommunestyret i Vågan akkurat vedtatt at det skal innføres en Kulturmiljøfredning.

Selv om stedet allerede er et godt sted å bo, å leve og og være, så vil arbeidet med å videreutvikle det flotte stedet fortsette.

Fra juryens vurdering:
Juryen oppfatter at nasjonale og regionale kulturminnemyndigheter sees på som støttespillere med kunnskap og kompetanse, og at Henningsvær og Vågan kommune nå ruster seg for å ta ansvaret som følger et fredningsvedtak. Juryen mener arbeidet med fredningsforslaget viser potensialet som ligger i stedsutvikling hvor kunnskap og ressurser kombineres med gode prosesser og vilje til samarbeid.

Henningsvær har helt unike kvaliteter i nasjonal og internasjonal sammenheng, og dette skal foredles etter beste evne av kommunen, i samarbeid med Riksantikvar, Fylkeskomune, næringsliv, frivillig sektor og innbyggere.

Fritidsbåter ved kai i Henningsvær. Foto: Jan Hausken

Sommerstemning, Henningsvær havn. Foto: Jan Hausken

Henningsvær torg. Foto: Jan Hausken

Henningsvær vertshus. Foto: Jan Hausken

Torget i Henningsvær. Foto: Vågan kommune

Henningsvær, førjulseventyret. Foto: Vågan kommune

Saupstad-Kolstad

I perioden 2013-2020 ble det gjennomført et områdeløft i bydelen Saupstad-Kolstad. I 2021 var bydelen finalist til Attraktiv by – Statens pris for bærekraftig by- og stedsutvikling.

Luftfoto av boligområder. Foto: Frode Myren

Saupstad-Kolstad er en bydel i Trondheim, som ligger ti kilometer sør for sentrum. Bydelen ble bygget ut som en drabantby etter en helhetlig plan på 1960- og 70-tallet. Planene var banebrytende da området ble bygget ut, med fokus på boligkvalitet, variert boligsammensetning og bilfrie uteområder.

Som for så mange andre drabantbyer stoppet videreutvikling av bydelen stort sett opp etter at den var "ferdig bygget". Kvaliteten på offentlige uterom og infrastruktur forfalt, og over tid utviklet bydelen et negativt omdømme og en opphopning av levekårsutfordringer. Dette var bakgrunnen for at Trondheim kommune, i samarbeid med staten, iverksatte et områdeløft for bydelen. Nye kommunale og fylkeskommunale skoler har vært særlig synlige drivere for endring. Det er imidlertid summen av om lag 70 små og store prosjekter som er gjennomført, som preger bydelens positive inntrykk i dag –små og store prosesser og prosjekter som alle har bidratt til fysiske og sosiale endringer. Utviklingsarbeidet, med fokus på å bidra til helheten, har på noen år gjort bydelen til et attraktivt og bærekraftig sted i Trondheim. Det offentlige har gått foran og vist vilje til å satse her, og tatt ansvar som aktiv utviklingsaktør. Satsingen vises tydeligst gjennom nye og flotte skoleanlegg. Skolebyggene, og ikke minst uteområdene, er tenkt som lokale møteplasser som kan brukes av mange, av ulike grupper og til ulike tider.

Det er juryens inntrykk at områdeløftet på Saupstad-Kolstad bygger på inkludering og dialog. Gjennom å se etter muligheter og gjennom samarbeid har en lykkes med å diagnostisere, fikse og forbedre: Området har i dag forbindelser, uterom, møteplasser og mellomrom av høy kvalitet. Juryen mener denne

Saupstad gravlund. Foto: Frode Myren

inkluderende holdningen har lagt grunnlag for tilhørighet og stolthet til eget bosted."

En strategisk plan for uterom ble vårt viktigste verktøy for å engasjere bredt, som en paraply for samarbeid og lokale initiativ. Det var nødvendig å se alle uterom i sammenheng. Strategien har vi fulgt opp gjennom ideutvikling, reguleringsarbeid og som døråpner for å komme i dialog med private og offentlige aktører. Internt i kommunen har den strategiske planen bidratt til å utfordre grenser mellom ulike tjenesteområder, og nytenkning.

I tillegg har strategisk lokalisering, sammenstilling av programmer til bydelens sentrum ført samfunnsutviklingen i en ønsket retning. Bydelens lokale sentrum er forsterket som møteplass og målpunkt for innbyggerne i bydelen og for besøkende. I utviklingen av et bydelssentrum har det vært en øvelse å tenke stort nok, og ikke bare se på sentrum som et kommersielt senterbygg og parkeringsplasser.

Vi har oppfordret aktørene til sammen å bevisstgjøre seg en urban kultur, og spurt:
– Hvordan kan butikkene, kontorene, skolene, helsehuset, biblioteket, kirken, moskéen, torget, frivilligsentralen, fritidsklubben og tilstøtende uterom sammen bidra til å skape et levende og demokratisk sentrum i en drabantby? Strategien har bestått i å bevisstgjøre aktørene om hverandres tilstedeværelse, deres potensiale og betydning for sentrum. En prosess har startet!

Juryen er imponert over de humane og bærekraftige verdiene som ligger til grunn for utviklingen i bydelen, og hvordan medvirkning har bidratt til å forme prosjektene, og skape entusiasme og eierskap.

Vi har erfart at en områdesatsning må bestå av både små og store ideer, tiltak og prosjekt, som sammen utgjør bidrag til en helhet. Endringer i de fysiske omgivelsene gir mulighet for nye sosiale møteplasser, sambruk og miljøvennlige løsninger. Gjennom arbeidet har kommunen kunnet lene seg på en aktiv befolkning i veldrevne borettslag og på etablerte sports- og kulturaktiviteter. Etablering av mange nye møteplasser i bydelen har åpnet for muligheter for nye opplevelser, aktivitet og trivsel. I områdesatsingen på Saupstad-Kolstad har det derfor vært en målsetting å bruke mange former for innbyggerinvolvering, samarbeid og dialog på ulike arenaer.

Borettslagene har i disse årene vært aktivt med på satsingen ved blant annet å bygge nytt felleshus og uformelle møteplasser, opparbeidet tun og sørget for ny beplantning. Gjennom Områdeløft Saupstad-Kolstad har vi lært mye om verdien som ligger i å fokusere på et geografisk område, for eksempel en bydel, over tid.

Boligtun. Foto: Frode Myren

Juryen lar seg imponere over ungdommens initiativ til en aktivitetspark som ble utviklet i forbindelse med valgfaget `Demokrati i praksis', og som i dag er realisert i form av en attraktiv park med aktivitetsområder, grillsteder og skulpturer. I hele bydelen er det en imponerende investering i kunst i offentlige rom.

Vi har fokusert på at barn og unge skal ha kompetanse som styrker dem i møte med framtidas utfordringer. Valgfaget "Demokrati i praksis" ved Huseby ungdomsskole og Saupstad-Kolstad ungdomsråd er fora som har adressert deltakelse i lokal bydelsutvikling for å styrke både stedet og demokratiet. Ungdommenes innsats er mest kjent gjennom realiseringen av Dalen aktivitetspark. Her har 800 ungdommer deltatt i en samskapingsprosess fram til realisering av parken i 2020. Ungdommene har ellers arrangert podcaster, arrangert dialogmøter, laget lokale bærekraftsmål og aktivt uttalt seg om bydelen i media.

En samlet ledergruppe i kommunen har fungert som styringsgruppe og gjort det mulig å arbeide på tvers av avdelinger og budsjetter og prioritere i tråd med områdeløftets visjoner og mål. Saupstad/ Kolstad er et forbilde som viser at en god kommunal satsing krever konkret og langsiktig samarbeid på tvers av de tradisjonelle «siloene» i det offentlige. Områdeløft er krevende, men juryen mener Trondheim kommune har investert strategisk, helhetlig og klokt, og utviklet prosjekter i omfattende dialog med innbyggerne i bydelen som beskrives som lokalsamfunnsbyggere.

Det ligger mye læring i å fasilitere en tverrfaglig og tverrsektoriell satsing med et helhetlig og langsiktig utviklingsperspektiv. Det gjelder å utløse positiv energi og endringsvilje ved å fokusere på stedlige kvaliteter og sosial kompetanse i bydelen. Vi har bevisst satset på kvalitet, og åpnet for at mange fagfelt og synspunkter kan bidra til å tolke hva kvalitet kan være i denne konteksten.

Tilstedeværelse over tid gjør det mulig å bli kjent og skape gode relasjoner mellom offentlige og private aktører, og innbyggerne i en bydel. Det gjør det

Sapstad-Kolstad-fasade. Foto: Fredrik Friele

Heimdal videregående skole. Foto: Frode Myren

Kolstad barnehage. Foto: Frode Myren

enklere å bruke offentlige investeringer strategisk og lokalt tilpasset. Kunnskap som er innhentet i en prosess kan lettere overføres til en annen.

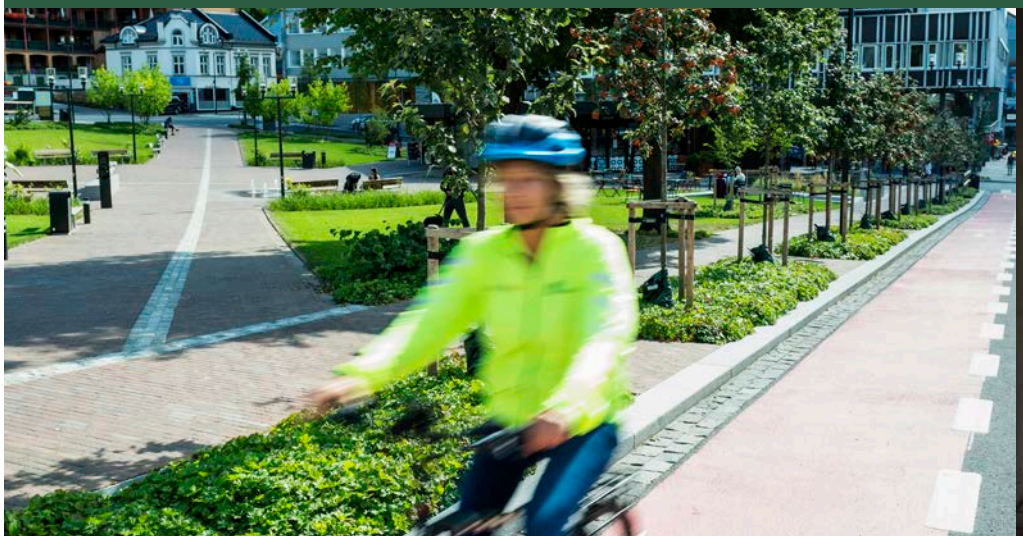
Juryen oppfatter at den grunnleggende holdningen bak områdeløftet er å bygge videre på bydelens styrker og kvaliteter. Inn i dette arbeidet har aktørene har tatt med nye blikk og vår tids kunnskap om hva som skaper stedsattraktivitet, og gjennom det vært i stand til å foredle og videreutvikle stedets egenart. Juryen mener at områdeløftet på Saupstad/Kolstad er bærekraftig stedsforedling i særklasse.

Kunstverket Gnirdnu av Erik Pirolt. Foto: Fredrik Friele

Norske arkitekters landsforbund

BYLIV SENTERET
Senter for bærekraftig by- og tettstedsutvikling

Kommunal- og distriktsdepartementet